

TALOUSKESKUSTELUN TILA JA TULEVAISUUS – MISTÄ PUHUTAAN JA KEIDEN ÄÄNI KUULUU?

Eeva Hellström

Johtava asiantuntija
Ennakointi ja strategia
Sitra

Talous on ihmisten luoma järjestelmä, joten voimme vaikuttaa sen kehitykseen. Millaista yhteiskunnallista keskustelua Suomessa käydään talouden pitkän aikavälin suunnasta ja kehitystarpeista? Miten keskustelussa tartutaan reilun ja kestäväen talouden haasteisiin? Millaista tulevaisuuskeskustelua kytkeytyneessä maailmassa sekä epävarmassa ja jännitteisessä ajassa tarvitaan, ja onko nykyinen keskustelumme sellaista?

Sitran selvityksistä käy ilmi, että keskustelu talouden tulevaisuudesta on Suomessa vähänlaista, kapea-alaista ja lyhytnäköistä. Kannustammekin eri alojen asiantuntijoita ja kaikkia suomalaisia pohtimaan talouden mahdollisia tulevaisuuksia, osallistumaan keskusteluun niistä ja myös toimimaan toivotun kehityksen puolesta. Työpaperi tarjoaa kymmenen vinkkiä talousaiheisen tulevaisuuskeskustelun rakentamiseen.

Sitra työpaperi

© Sitra 2022

Talouskeskustelun tila ja tulevaisuus – Mistä puhutaan ja keiden ääni kuuluu?

Eeva Hellström

Taitto: PunaMusta Oy

ISBN 978-952-347-274-7 (PDF) www.sitra.fi

ISSN 2737-1042 (verkkajulkaisu)

Sitran työpaperit tarjoavat monialaista tietoa asioista, jotka vaikuttavat yhteiskunnan muutokseen. Työpaperit ovat osa Sitran tulevaisuustyötä, jota tehdään ennakoinnin, tutkimuksen, hanketoiminnan ja kokeilujen sekä koulutuksen menetelmin.

Sisällys

Esipuhe	4
Tiivistelmä	5
Sammanfattning	7
Executive Summary	9
1 Tulevaisuuskeskustelu luupin alle	11
Tulevaisuuskeskustelun tarve	11
Mitä tiedämme talouskeskustelusta?	11
Osaammeko keskustella talouden tulevaisuudesta?	14
2 Mistä Suomessa keskustellaan?	16
Mediassa lyhytjänteinen, säilyttävä ja kapea tulevaisuuskuva	16
Keskustelua sisäpoliittisin silmin	17
Twitter-keskustelu kapeuttaa ja maalaa uhkia	20
Reilun ja kestäväen talouden aloitteet askarruttavat	21
3 Kysymyksiä keskustelun laajentamiseksi	25
Mistä maailmalla puhutaan?	25
Mitä voisimme oppia kansainvälisestä keskustelusta?	27
Mistä voisimme puhua enemmän?	30
4 Kuka puhuu ja kenen ääni ei kuulu?	32
Ekonomistit, edunvalvojat ja poliitikot median suosiossa	32
Twitter laajentaa muttei paranna keskustelua	33
Nuoret asiantuntijat kokevat ulkopuolisuutta	34
Nuoret voivat vahvistaa moniäänisyyttä	34
5 Talouskeskustelun tulevaisuus	36
Mihin sormemme osoittaa?	36
Tulevaisuuskeskustelua voidaan käydä eri tasoilla ja aikajänteillä	37
Tulevaisuuskeskustelun rakennuspaloja	38
Lähteet	42
Liite. Taustaselvitysten ja työpajojen menetelmäkuvaus	44

Esipuhe

Talous on tavalla tai toisella mukana lähes kaikessa, mitä ihmiset tekevät. Siksi myös talouden tulevaisuuteen on yhtä monta näkökulmaa kuin on tulevaisuuteen katsojiakin. Kytkeytyneessä maailmassa ja epäjatkuvuuksien ajassa moniin tulevaisuuskysymyksiin ei ole ”oikeita tai vääriä” vastauksia. On olemassa erilaisia tulevaisuuksia, ja monia tapoja rakentaa tulevaisuutta.

Talouden tulevaisuuden ennustamisen sijaan haluamme Sitran ennakointityössä kannustaa suomalaisia pohtimaan talouden erilaisia mahdollisia tulevaisuuksia ja siten avartamaan omaa tulevaisuusajatteluaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa.

Käsissäsi oleva julkaisu rakentaa pohjaa Sitran tulevalle työlle talouden tulevaisuuden parissa. Ei niin, että tuo pohja olisi jo ennalta määritetty, vaan niin, että herättämällä ”keskustelua keskustelusta” voisimme oppia siitä, miten voimme talouden tulevaisuuskeskustelun avulla rakentaa reilua ja kestäväää taloutta.

Julkaisu valottaa talouskeskustelun kipukohtia etenkin mediassa käydyin keskustelun osalta. Toivon, että huomio ei kiinnity vain näihin kipukohtiin, vaan myös siihen, millaista talouteen liittyvää tulevaisuuskeskustelua yhä kytkeytyneemmässä, yllätyksellisemmässä sekä ristiriitojen ja jännitteiden maailmassa tarvitaan.

Tämä raportti on syntynyt Sitran ennakointin Talouden tulevaisuus -tiimin työn tuloksena. Päävastuun raportin taustalla olevasta Talouskeskustelun tila ja tulevaisuus -hank-

keesta ja sen tulosten raportoinnista on kantanut Eeva Hellström, mutta tiimistä myös Timo Hämäläinen, Christopher Rowley, Taru Keltanen, Jenna Linneo ja Maria Mannonen ovat osallistuneet hankkeen toteutukseen.

Tämä raportti ei olisi ollut mahdollista ilman yhteistyökumppaneidemme arvokasta panosta. Suuri kiitos hyvästä yhteistyöstä Medius International Oy:lle, BIOS-tutkimusyksikölle, Helsingin yliopiston kestävyystieteen instituutille sekä Rethinking Economics Suomi -yhdistykselle. Hankkeen yhteydessä käydyistä taustakeskusteluista kiitän erityisesti sparrausryhmäämme eli Minna Halmetta, Mikko Mönkköstä, Olli Kärkkäistä, Pekka Seppästä ja Esa Väliverrosta. Lämpimät kiitokset raportin kommentoinnista myös Anu Kantolalle sekä talouden tulevaisuudesta kiinnostuneille sitralaisille kollegoille. Innostavia ajatuksia sekä uskoa monialaisen dialogin voimaan saimme myös hankkeen työpajoihin osallistuneilta opiskelijoilta ja nuorilta asiantuntijoilta.

Ennakointityössämme pidämme tärkeänä laajentaa tulevaisuudesta keskustelevien ihmisten joukkoa. Talouden tulevaisuutta ei vielä ole olemassa, mutta se syntyy vuorovaikutuksessa ja yhdessä keskustellen.

Helsingissä 22.4.2022

Katri Vataja

Ennakointi- ja strategiaohtaja,
Sitra

Tiivistelmä

Demokraattiset yhteiskunnat uudistuvat tulevaisuuteen kurkottavan, moniäänisen yhteiskunnallisen keskustelun kautta. Koska talous kytkeytyy lähes kaikkeen yhteiskunnalliseen toimintaan, taloudesta käytävä laadukas tulevaisuuskeskustelu on keskeinen yhteiskunnan menestyksen edellytys. Millaista sitten on laadukas tulevaisuuskeskustelu, ja onko nykyinen keskustelumme sellaista?

Talouskeskustelua on Suomessa tutkittu lähinnä sellaisen talousasiantuntijoiden ja -päättäjien välisen keskustelun osalta, jota mediassa käydään ajankohtaisista talouskysymyksistä. Tässä työpaperissa keskitytään talouteen liittyvään tulevaisuuskeskusteluun.

Työpaperissa kootaan yhteen Sitran toimeksiannosta tehtyjen selvitysten tuloksia ja pohditaan, millaista talouteen liittyvää tulevaisuuskeskustelua kytkeytyneessä maailmassa ja epäjatkuvuuksien ajassa tarvitaan. Selvitysten pääpaino on median kautta käydyn keskustelun analyysissa, joka luonnollisesti muodostaa vain osan talouteen liittyvästä julkisesta keskustelusta.

Media-analyysit osoittavat, että talouden tulevaisuudesta suomalaisessa toimituksellisessa verkkomediassa käytävä keskustelu on pääosin tuttuja talousmittareita lähitulevaisuuteen heijastavaa. Näkökulma on tyypillisesti kansallinen, ja keskustelun tunnelma etenkin talouspoliittisissa kysymyksissä on kriisin sävyttämä. Keskustelusta puuttuu usein iso kuva sekä näkemykselliset tai rohkeat avaukset. Systeminen lähestymistapa, jossa talouden kytköksiä tarkastellaan samanaikaisesti useampana yhteiskunnalliseen teemaan, puuttuu lähes kokonaan.

Ympäristöaiheita lukuun ottamatta media-keskustelun tilaa hallitsevat pankkiekonomistit, elinkeinoelämän ja työmarkkinajärjestöjen edustajat sekä talouspolitiikan kysymyksissä myös johtavat poliitikot. Tutkijoita ja kansalaisjärjestöjä kuullaan eniten ympäristökysymyksissä.

Sitran selvityksissä kerätty kansainvälisen median englanninkielinen verrokkiaineisto ei ole suoraan verrannollinen suomalaiseen, mutta se tarjoaa näkökulmia siihen, miten suomalaista keskustelua olisi mahdollista kehittää. Kansainvälinen keskustelu näyttäytyy moni-ilmeisempänä ja moniäänisempänä. Näkökulma on usein globaalimpi. Keskustelun ote on suomalaista useammin uudistumista tavoitteleva ja totuttua ajattelua kyseenalaistava. Äänessä on kirjava asiantuntija- ja keskustelijajoukko. Tutkijat ja yliopistojen sekä kansainvälisten organisaatioiden edustajat saavat useammin äänensä esiin.

Nuorten näkökulma talouden tulevaisuuteen on erityisen tärkeä silloin, kun on tarve pohtia, millaisiin tulevaisuuskeskusteluihin yhteiskunnallisessa talouskeskustelussa tulisi pyrkiä vastaamaan. Korkeakouluopiskelijoille ja nuorille asiantuntijoille suunnattujen työpajojen avulla pyrittiin tunnistamaan, mistä silloin pitäisi puhua, kun puhutaan talouden tulevaisuudesta. Eri oppialojen edustajia yhteen tuoneet työpajat järjestettiin yhteistyössä Helsingin yliopiston kestävyystieteen instituutti HEL-SUSin sekä Rethinking Economics Suomi -yhdistyksen kanssa.

Monilla nuorilla ei ole valmiita vastauksia aikamme vaativiin talouskysymyksiin, mutta heidän esittämänsä tulevaisuuskeskustelut haastavat meitä arvioimaan totuttuja oletuksiamme talouden tulevaisuudesta. Vaikka talouden tulevaisuuteen liittyen ei ole olemassa ”oikeita tai vääriä” kysymyksiä, nuoremmat sukupolvet kokevat, että keskusteluun on vaikea osallistua uskottavana äänenä.

Monet nuorten esittämistä tulevaisuuskeskusteluista kytkeytyivät tavoitteeseen siirtyä reiluun ja kestävään talouteen.

Reilun ja kestävä talouden tutkimuspohjaisia aloitteita on sekä Suomessa että maailmalla julkaistu viime vuosina runsaasti. Aloitteet eroavat toisistaan sekä lähtökohdiltaan, tavoitteiltaan, talousajattelultaan että ratkaisuil-

taan. Tässä työpaperissa vertailtua seitsemää aloitetta voidaan tarkastella karkeasti ottaen kahtena ryhmänä.

Ensimmäisen ryhmän aloitteet ponnistavat nykyisenkaltaisen talousajattelun ja talouden toimintamallien lähtökohdista (esim. Euroopan vihreän kehityksen ohjelma ja missiotalous). Toisen ryhmän aloitteissa peräänkuulutetaan syvällisempää muutosta talousajatteluun ja talouden toimintamalleihin (esim. donitsitalous, Green New Deal for Europe, ekohyvintointivaltio sekä ekologinen jälleenrakennus). Hyvinvointitalouden aloite voidaan alkuperäisten tavoitteidensa näkökulmasta sijoittaa jälkimmäiseen ryhmään, ja valtiotoimijoiden omaksumien sovellusten osalta ensimmäiseen ryhmään.

Aloitteet ovat saaneet vaihtelevan vastaanoton ja huomion, eikä edellä oleva jako yksin selitä niiden saamaa suosiota. Esimerkiksi sekä EU-komission hyväksymästä Euroopan vihreän kehityksen ohjelmasta että donitsitalouden aloitteesta on Suomessa keskusteltu paljon.

Talouden tulevaisuudesta käytävässä keskustelussa aloitteet voivat parhaimmillaan sekä haastaa toisiaan että oppia toisiltaan synnyttäen reilua ja kestäväää taloutta edistyksellisesti rakentavia sovelluksia.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Suomessa talouden tulevaisuudesta käytävää mediakeskustelua hallitsee lyhyt aikajänne, ja taloutta tarkastellaan pääosin vain ”talouden” näkökulmasta. Samalla talouden uudistaminen ja ristipölytys teknologisen kehityksen, sosiaalisten haasteiden, ympäristökysymysten sekä

kulttuuristen muutosten kanssa jää heikomaksi. Näiltä osin suomalainen mediakeskustelu ei juuri eroa kansainvälisestä.

Monista yhtäläisyyksistä huolimatta kansainvälinen mediakeskustelu talouden tulevaisuudesta on moniäänisempää, ja keskustelua talousjärjestelmän ja talouden toimintamallien uudistamisesta käydään Suomea enemmän. Tämä heijastuu myös reilun ja kestävään talouden aloitteista käytävään keskusteluun, jossa talousajattelun uudistamiseen voimakkaimmin tähtäävät aloitteet eivät ole Suomessa juuri ylittäneet julkisen mediakeskustelun agendalle donitsitaloutta lukuun ottamatta.

Kompleksisessa, epävarmassa ja jännitteisessä maailmassa vaatimukset tulevaisuussuuntautuneelle talouskeskustelulle ovat korkeat. Vallitsevien oletusten kyseenalaistamiselle ja vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvittelulle on kasvava tarve, ja tulevaisuustietoa on tärkeä tulkita yhdessä.

Aikamme haasteet korostavat keskustelun monipuolisuutta, moniäänisyyttä sekä rakentavaa otetta. Suomi kaipaisi talouden tulevaisuudesta käytävään keskusteluun uusia keskustelijoita ja näkökulmia, jotta keskustelu etsisi tietä eteenpäin ja painopiste siirtyisi entistä enemmän uudistamiseen ja ruokkisi ideointia.

Tavoitteena tulisi olla yhteiskunta, jossa talouden tulevaisuudesta käytävän yhteiskunnallisen keskustelun koetaan olevan avointa kaikille aiheesta kiinnostuneille. Sen tueksi listamme tämän työpaperin lopuksi kymmenen vinkkiä kaikille talouden tulevaisuuskeskustelijoille.

Sammanfattning

Demokratiska samhällen förnyas genom en mångstämmig samhällsdebatt som sträcker sig in i framtiden. Eftersom ekonomin är kopplad till nästan all verksamhet i samhället är en ordentlig framtidsdiskussion om ekonomin en central förutsättning för att samhället ska vara framgångsrikt. Hur ser då en ordentlig framtidsdiskussion ut och är vår nuvarande diskussion sådan?

I Finland har diskussionen om ekonomin främst undersökts utifrån den diskussion om aktuella ekonomiska frågor som förs mellan ekonomiska experter och beslutsfattare i media. I detta arbetspapper fokuserar vi på framtidsdiskussionen om ekonomin.

Vi sammanställer resultaten av utredningar som gjorts på uppdrag av Sitra och funderar på hurdana framtidsdiskussioner om ekonomin som behövs i en sammanhängande värld och i en tid av diskontinuitet. Tyngdpunkten i utredningarna ligger på analysen av diskussionen som förs via media, vilket naturligtvis bara utgör en del av den offentliga diskussionen om ekonomin.

Medieanalyserna visar att diskussionen om ekonomins framtid i finländsk redaktionell webbmedia i huvudsak återspeglar kända ekonomiska indikatorer för den närmaste framtiden. Synvinkeln är vanligtvis nationell och stämningen i diskussionen präglas av kriser, särskilt när det gäller finanspolitiska frågor. Helhetsbilden saknas ofta i diskussionen, liksom visionära eller modiga utspel. Ett systematiskt förhållningssätt där man granskar de ekonomiska kopplingarna samtidigt till flera samhällseliga teman saknas nästan helt.

Förutom när det gäller miljöfrågor dominerar mediedebatten av bankekonomer, representanter för näringslivet och arbetsmarknadsorganisationerna, och i finanspolitiska frågor även av ledande politiker. Forskare och medborgarorganisationer hörs mest i miljöfrågor.

Det engelskspråkiga jämförelsematerialet för internationella medier som samlats in i Sitras utredningar är inte direkt jämförbart med

det finska, men det erbjuder perspektiv på hur diskussionen skulle kunna utvecklas i Finland. Den internationella debatten framstår som mer mångfasetterad och mångstämmig. Perspektivet är ofta mer globalt. Förnyelse eftersträvas och invanda tankemönster ifrågasätts oftare än i en finsk kontext. En brokig grupp experter och debattörer kommer till tals. Forskare och representanter för universitet och internationella organisationer får oftare sin röst hörd.

De ungas perspektiv på framtiden för ekonomin är särskilt viktigt när det finns ett behov av att fundera på hurdana framtidsfrågor man borde försöka svara på i diskussionen om framtidens ekonomi i samhället. Med hjälp av workshoppar som riktade sig till högskolestuderande och unga experter försökte man identifiera vad man borde ta upp när man talar om framtidens ekonomi. Workshopparna som förde samman representanter för olika undervisningsområden ordnades i samarbete med Institutet för hållbarhetsvetenskap vid Helsingfors universitet HELSUS och föreningen Rethinking Economics Suomi.

Även om många unga inte har färdiga svar på vår tids krävande ekonomiska frågor, utmanar deras framtidsfrågor oss att utvärdera våra vanliga antaganden om ekonomins framtid. Även om det inte finns ”rätt eller fel” frågor om ekonomins framtid, upplever de yngre generationerna att det är svårt att delta som en trovärdig röst i debatten.

Många av de framtidsfrågor som de unga ställde hade koppling till målet att övergå till en rättvis och hållbar ekonomi.

Under de senaste åren har det publicerats stora mängder forskningsbaserade initiativ om rättvis och hållbar ekonomi både i Finland och ute i världen. Initiativen skiljer sig åt både vad gäller premisser, mål, ekonomisk tänkande och lösningar. De sju initiativ som jämförs i detta arbetspapper kan grovt taget granskas i två grupper.

Den första gruppens initiativ betonar premisserna för det nuvarande ekonomiska tän-

kandet och de ekonomiska verksamhetsmodellerna (t.ex. den europeiska gröna given och uppdragsdriven innovationspolitik). I den andra gruppens initiativ efterlyser man en djupare förändring av det ekonomiska tänkandet och de ekonomiska verksamhetsmodellerna (t.ex. donutekonomi, Green New Deal for Europe, en ekovälfärdsstat och ekologisk återuppbyggnad). Initiativet för välfärdsekonomin kan med tanke på sina ursprungliga mål placeras i den senare gruppen, och i den första gruppen i fråga om de tillämpningar som de statliga aktörerna tillägnat sig.

Initiativen har fått ett varierande mottagande och varierande uppmärksamhet, och deras popularitet kan inte enbart förklaras av indelningen ovan. I Finland har man till exempel haft många diskussioner om den europeiska gröna given som godkänts av EU-kommissionen och om initiativet om donutekonomi.

I diskussionen om framtidens ekonomi kan initiativen i bästa fall både utmana varandra och lära av varandra, vilket skapar progressivt konstruktiva tillämpningar för en rättvis och hållbar ekonomi.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att mediedebatten om ekonomins framtid i Finland domineras av ett kort tidsspänn, och ekonomin granskas i huvudsak endast ur ekonomiskt perspektiv. Samtidigt blir förnyelsen av ekonomin och korspollineringsen med den tekniska utvecklingen, de sociala utmaningarna, miljöfrågorna och de kulturella förändringarna svagare. När det gäller detta skiljer sig

mediedebatten i Finland knappt från den internationella.

Trots många likheter är den internationella mediedebatten om ekonomins framtid mer mångstämmig och det förs mer diskussion om förnyelsen av det ekonomiska systemet och de ekonomiska verksamhetsmodellerna än i Finland. Detta återspeglas också i debatten om initiativ för en rättvis och hållbar ekonomi, där de initiativ som har starkast syfte att förnya det ekonomiska tänkandet, med undantag för donutekonomin, knappt har nått den offentliga mediadiskussionens agenda i Finland.

I en komplex, osäker och laddad värld är kraven på en framtidsorienterad diskussion om ekonomin höga. Det finns ett växande behov av att ifrågasätta de rådande antagandena och föreställa sig alternativa framtidsscenarier, och det är viktigt att tolka framtidsinformationen tillsammans.

Vår tids utmaningar betonar en mångsidig diskussion, mångstämmighet och ett konstruktivt grepp. Finland skulle behöva nya debattörer och synvinklar i diskussionen om framtidens ekonomi, så att diskussionen söker en väg framåt och tyngdpunkten i allt högre grad övergår till förnyelse och till att ge näring åt idéer.

Målet borde vara ett samhälle där samhällsdiskussionen om framtidens ekonomi upplevs vara öppen för alla som är intresserade av ämnet. För att stödja detta tar vi i slutet av detta arbetspapper upp tio tips för alla som vill diskutera ekonomins framtid.

Executive Summary

Democratic societies develop through pluralistic and future-oriented societal discourse. Since the economy is linked to almost all societal activities, high-quality discussion on the economy of tomorrow is a key prerequisite for the success of society. So, what is high-quality discourse on the future like and do our current discussions share its characteristics?

In Finland, research on public discourse on the economy has mainly focussed on discussions between economics experts and decision-makers on topical economic issues in the media. This working paper focuses on the discourse on the future of the economy.

The working paper compiles the results of studies commissioned by Sitra and discusses what kind of discourse on the economy of tomorrow is needed in a connected world and in a time of discontinuity. The focus of the studies is on analysing social discourse in the media, which naturally only forms one part of the public discussion on the economy.

Media analyses show that the discussion on the future of the economy in online Finnish editorial media is dominated by familiar economic indicators projecting to the near future. The perspective is typically national, and the discourse is tinged with a sense of crisis, especially when discussing economic policy issues. The discussion often fails to capture the big picture and visionary or bold initiatives. It is marked by an almost complete absence of a systemic approach that would involve examining the link between the economy and several other societal themes at the same time.

Aside from environmental issues, the discussions in the media are dominated by economists working in the banking sector, representatives of business and labour market organisations and, in economic policy matters, leading politicians. Researchers and non-governmental organisations are more frequently consulted on environmental issues.

While the reference data collected from international media that publish in English is

not directly comparable to the Finnish data, it offers perspectives on how the discourse in Finland could be developed. International discussions appear to be more varied and pluralistic. The perspective is often more global. Compared to the Finnish discourse, the approach of the international discussions is more likely to address the idea of reform and to question familiar ideas. A diverse group of experts and participants tend to contribute to the discussion and researchers and representatives of universities and international organisations are more likely to get their voices heard.

Young people's perspectives on the future of the economy are particularly important when there is a need to consider what kinds of future questions should be addressed in the societal discourse. Workshops aimed at higher education students and young experts have been used to identify the topics that should be addressed when discussing the future of the economy. The workshops, bringing together representatives of different fields of study, were organised in co-operation with the University of Helsinki's Helsinki Institute of Sustainability Science (HELSUS) and the Rethinking Economics Finland association.

Although many young people do not have ready-made answers to the demanding questions of our time, the questions they pose on the future challenge us to re-evaluate our familiar assumptions about the future of the economy. While there are no "right or wrong" questions on the future of the economy, younger generations find that it is difficult to participate in the discussion as a credible voice. Many of the questions on the future posed by the young people were linked to the goal of making the transition to a fair and sustainable economy.

Many research-based initiatives on a fair and sustainable economy have been published both in Finland and internationally in recent years. The initiatives differ from one another in terms of their starting points, objectives, economic thinking and solutions. The seven initia-

tives compared in this working paper can be roughly divided into two groups.

The initiatives in the first group are based on the premise of current economic thinking and the operating models of the present-day economy (such as the European Green Deal and the mission economy). The initiatives in the second group call for a more profound change in economic thinking and operating models (doughnut economics, a Green New Deal for Europe, the eco-welfare state and ecological reconstruction). The well-being economy initiative can fit both groups depending on whether focus is on the deeper reforms called for by NGOs or on the way the initiative has been adopted by state agents.

There has been a mixed reception and varying degrees of attention paid to the initiatives, and their popularity cannot be solely explained by the distinction made above. For example, there has been a great deal of discussion in Finland about both the European Green Deal approved by the European Commission and the doughnut economics initiative.

In discussing the economy of tomorrow, initiatives can at best challenge and learn from one another, creating new ideas and action that contribute to constructing a fair and sustainable economy in a progressive way.

In summary, the Finnish media discourse on the future of the economy is dominated by a short time horizon, and the economy is mainly only examined from economic perspectives. At the same time, less attention is paid to the reform of the economy and its cross-pollination with technological development, social challenges, environmental issues and cultural

changes. In this respect, the media discourse in Finland is not very different from that internationally.

Despite many similarities, the international media discourse on the future of the economy is more pluralistic and there is more discussion on the improvement of the economic system and economic operating models than in Finland. This is also reflected in the discussion surrounding the initiatives for a fair and sustainable economy, in which the initiatives most strongly aimed at reforming economic thinking have barely found their way into the public debate in Finland, except for that concerning doughnut economics.

In a world characterised by complexity, uncertainty and tension, there is great demand for future-oriented discourse on the economy of tomorrow. There is a growing need to question the prevailing assumptions and to imagine alternative futures, and it is important to interpret future-related information together.

The challenges of our time require versatility, pluralism and a constructive approach to discussions. New participants and new perspectives are needed to ensure that the discussion on the future of the economy in Finland highlights the way forward and focuses more on the reform and on fostering the creation of ideas.

The aim should be a society in which the discourse on the economy of tomorrow is perceived as being open to anyone interested in the topic. To support this, we have listed 10 tips at the end of this working paper for everyone involved in discussing the future of the economy.

1 Tulevaisuuskeskustelu luupin alle

Elämme murrosaikaa, jossa on kasvava tarve rakentaa ymmärrystä ja synnyttää keskustelua talouden vaihtoehtoisista kehityskuluista ja niiden edellyttämistä toimista. Tulevaisuuskeskustelun kehittämisen lähtökohdaksi tarvitsemme ymmärrystä myös keskustelun nykytilasta eli siitä, mistä tänä päivänä puhutaan, kun puhutaan talouden tulevaisuudesta, ketkä ovat äänessä ja keiden ääni ei kuulu.

Tulevaisuuskeskustelun tarve

Talous kytkeytyy lähes kaikkiin aikamme ilmiöihin, kuten kaupungistumiseen, ilmastonmuutokseen, luontokatoon, eriarvoistumiseen, digitalisaatioon, työn murrokseen ja globaalin valtapolitiikkaan. Näiden kytkösten kautta talous vaikuttaa monin tavoin sekä arkeemme että yhteiskuntamme erilaisiin järjestelmiin, kuten hyvinvointi-, ruoka-, energia-, liikenne- ja asumisjärjestelmiin. Talouden vipuvoimat ovat siksi keskeisessä roolissa yhteiskuntamme murroksessa, jossa talous voi parhaimmillaan toimia muutosvoimana reilumpaan ja kestävämpään tulevaisuuteen. Näitä vipuvoimia ovat muun muassa markkinaohjaus, rahoitus, TKI-toiminta sekä yritysvastuu. (Kestävyysspaneeli 2020, Dufva 2020, Hellström ja Porevuo 2020.)

Tätä työpaperia kirjoittaessa geopolitiittinen ja geotaloudellinen tilanne on kärjistynyt äärimmilleen ensin pandemian ja sitten Venäjän Ukrainassa aloittaman sodan johdosta. Onkin ymmärrettävää, että talouden tulevaisuuskeskustelussa painottuvat tällä hetkellä sellaiset kriisiajan kysymykset, jotka keskittyvät kriisin lyhyen aikavälin taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin seurauksiin.

Pitemmällä aikajänteellä kriiseillä voi olla talouskeskusteluun myös toisenlainen vaikutus. Pandemian ja sodan kaltaiset äkilliset kriisit läpivalaisevat talousjärjestelmää ja konkretisoivat talouteen kytkeytyviä lukuisia keskinäisriippuvuuksia sekä niistä aiheutuvia haavoittuvuuksia. Niiden ymmärtäminen voi vahvistaa edellytyksiämme toimia uusissa kriiseissä sekä

tarttua muihin samanaikaisiin, mutta hitaammin kehkeytyviin globaaleihin haasteisiin. Näitä ovat esimerkiksi ekologinen kriisi tai globaali eriarvoistuminen. Nämä ongelmat eivät ole pandemian tai Ukrainan sodan aikana kadonneet minnekään.

Talouden uudistumisen tarpeesta on kasvava yksimielisyys. Sitran Megatrendit 2020 -listaus nostaa talouden ja talousajattelun uudistumisen yhdeksi aikamme keskeisistä megatrendeistä. Näkemykset muutoksen tavoitteista, tavasta ja laajuudesta kuitenkin vaihtelevat (Dufva 2020). Saman suunnan löytäminen ei ole mahdollista ilman monialaista, moninäkökulmaista ja rakentavaa yhteiskunnallista keskustelua talouden tulevaisuudesta.

Juuri nyt on aika katsoa, mitä tiedämme talouskeskustelusta ja miten voisimme kehittää talouteen liittyvää tulevaisuuskeskustelua tavalla, joka parantaa edellytyksiämme toimia ja jopa menestyä kytkeytyneessä maailmassa ja kriisialttiissa ajassa.

Mitä tiedämme talouskeskustelusta?

Yhteiskunnallista keskustelua taloudesta käydään sekä julkisesti että yksityisesti. Julkista keskustelua käydään etenkin mediassa, joskin mediakeskustelu on vain osa julkista keskustelua. Julkista keskustelua käydään myös esimerkiksi eduskunnassa sekä erilaisissa poliittisia päätöksiä valmistelemissä työryhmissä ja seminaareissa. Sosiaalisessa mediassa käytävä keskustelu voi olla joko julkista tai yksityistä.

Talouskeskustelua on Suomessa tutkittu vain harvakseltaan, ja pääosin mediakeskustelun näkökulmasta. Silloinkin tutkimus on keskittynyt sellaiseen keskusteluun, jota talousasiantuntijat ja -päättäjät käyvät keskenään talou-

den ajankohtaiskysymyksistä ja erityisesti talouspolitiikasta. Nämä tutkimukset ovat piirittäneet kriittistä kuvaa muun muassa median asiantuntijavalinnoista sekä talouskeskusteluun liittyvästä portinvartijuudesta (ks. Boksi).

Talouskeskustelusta tutkittua

Talouskeskustelua käsittelevien tutkimusten kantavin teema on ollut talousasiantuntijuus. Aihetta on käsitelty niin median valintojen, keskusteluun osallistuvien kuin tutkimuksen monitieteisyyden näkökulmasta.

Parviainen (2014) on tutkinut, keitä ekonomisteja Helsingin Sanomat ja Yle haastattelivat finanssikriisin aikaisessa uutisoinnissaan vuosina 2008–2014. **Harjuniemi** (2020) on puolestaan tutkinut talouspolitiikka-aiheita käsittelevien suomalaistoimittajien käsityksiä talouspolitiikan asiantuntijuudesta ja talouspolitiikkaa koskevasta julkisesta keskustelusta. Heidän tutkimustensa mukaan journalistit arvostavat suomalaisia talouspolitiikan asiantuntijoita ja luottavat tietoa tuottavien instituutioiden itsenäisyyteen ja ammattimaisuuteen. Vakuuttava viiteryhmä vaikuttaa haastateltavien valintaan. Medialla on myös tapana suosia sujuvasanaisia ja pääkaupunkiseudulla toimivia asiantuntijoita. Muualla Suomessa sijaitsevien yliopistojen taloustieteellinen asiantuntemus jää tällöin usein hyödyntämättä. Lisäksi sekä medioissa haastateltujen asiantuntijoiden että heitä haastattelevien taloustoimittajien joukko on ollut varsin miehinen. Tulosten pohjalta Parviainen herättääkin kysymyksen, onko media myötäillyt turhan paljon vallanpitäjiä, ja onko toimitusten menettely ollut maakuntia syrjivä.

Vertaillessaan eri vuosien tupo-kierroksista käytyä mediakeskustelua **Reunanen ja Väliweron** (2020) kiinnittivät huomiota tietoperusteisten kiistojen lisääntymiseen, tiedon kasvavaan poliittisuuteen sekä mediainterventionismien kasvuun. Analyysi ja tulkinta ovat tulleet vahvemmin osaksi uutisjournalismia, ja julkisuudesta on tullut entistä intensiivisempi areena tiedollisille legitimizeettikamppailuille. Tutkijoiden mukaan tämä suosii niitä politiikan osapuolia, jotka kykenevät uskottavasti horjuttamaan poliittisten vastustajiensa tiedollisia argumentteja ja esittämään omille pyrkimyksilleen uskottavia tiedollisia perusteluja.

Eskelinen ja Jonker-Hoffrén (2017) ovat tutkineet valtavirtataloustiedettä edustavien asiantuntijoiden keskustelua sosiaalisessa mediassa. Heidän aineistossaan korostuu akateemisista ekonomisteista sekä tutkimuslaitosten ja lobbausorganisaatioiden ekonomisteista koostuva joukko, joka väittelee aktiivisesti sekä taloudesta kiinnostuneiden ei-taloustieteilijöiden että taloustieteen heterodoksisten suuntausten edustajien kanssa. Heterodoksisilla taloustieteilijä tarkoitetaan valtavirtataloustieteestä (ortodoksinen taloustiede) merkittävästi poikkeavia lähestymistapoja. Tutkijoiden mukaan valtavirtataloustiedettä edustavien taloustieteilijöiden yhteisö suojelee sosiaalisen median keskustelussa alan suljettua asemaa ja hierarkkista asemaa suhteessa muihin yhteiskuntatieteisiin.

Tutkimuksen monitieteisyyttä tarkastelleessa tutkimuksessaan **Muhonen ym.** (2016) ovat kiinnittäneet huomiota taloustieteiden muista yhteiskuntatieteistä merkittävästi poikkeavaan asemaan. Muiden tieteenalojen julkaisuissa taloustieteellisiin julkaisuihin viitataan varsin usein. Taloustiede taas noudattelee esimerkiksi avaruus- ja tähtitieteiden tavoin yksitieteisen julkaisemisen mallia, jossa muiden tieteenalojen tutkimuksiin viitataan vain vähän.

Kun puhutaan yhteiskunnallisesta talouskeskustelusta, voidaan sitä tarkastella laajempaan kuin millaisena se on tähänastisissa, lähinnä talouspoliittiseen mediakeskusteluun painottuvissa tutkimuksissa nähty. Yhteiskunnallista talouskeskustelua on kaikki sellainen yhteiskunnallisiin ilmiöihin liittyvä keskustelu, johon talous kytkeytyy merkittävästi. Esimerkiksi keskustelu tulevaisuuden osaamistarpeista voi olla osa talouskeskustelua, jos siinä pohditaan osaamista investointina ja rahoituksen näkökulmasta. Keskustelu luontokadon pysäyttämistä voi olla osa talouskeskustelua, jos tavoitteena on esimerkiksi arvottaa luontopääomaa. Keskustelu digitalisaation tulevaisuudesta voi puolestaan olla osa talouskeskustelua, jos siinä pohditaan vaikkapa virtuaalivaluuttujen uhkia ja mahdollisuuksia.

Viime vuosina vaatimukset talouskeskustelun laajentamiseksi ovat voimistuneet, mikä alkaa myös näkyä talouskeskustelun asteittaisena monipuolistumisena.

Kun Poliittisen talouden tutkimuksen seura perustettiin vuonna 2013, taustalla oli huomio talouskeskustelun yksinäisyydestä ja tarpeesta luoda tilaa heterodoksiselle taloustutkimukselle (Eskelinen 2016). Poliittisen talouden tutkimuksen seura (ks. poliittinentalous.fi) onkin toiminut aktiivisesti taloustieteellisen keskustelun laajentamiseksi ja monipuolistamiseksi. Taloustieteellisen opetuksen ja keskustelun laajentamiseen pyrkii niin ikään kansainvälinen Rethinking Economics -järjestö, joka on 2020-luvulla rantautunut myös Suomeen. Työn lähtökohdista on näkemys siitä, että elämme keskellä haastavia kriisejä, joiden hallinta vaatii asiantuntijatieta yhä useammista näkökulmista. Taloustieteellisen osaamisen moninaistaminen on siksi osa tarvittavaa ajatusmallien perustavanlaatuisia muutosta (Bhatia 2022a).

Kestävän kehityksen asiantuntijapaneelin (2017) julkilausuman mukaan onnistuminen kestävä kehityksen politiikassa edellyttää laajapohjaista, monitieteistä ja moninäköalaista sekä ennakkoluulotonta yhteiskunnallista keskustelua kestävästä taloudesta. Keskustelussa on myös huomioitava talouden eri muodot sekä tarkasteltava taloutta sen eri tasoilla kansalli-

”Viime vuosina vaatimukset talouskeskustelun laajentamiseksi ovat voimistuneet, mikä alkaa myös näkyä talouskeskustelun asteittaisena monipuolistumisena.”

sesta globaaliin. Paneelin työtä jatkanut Kestävyyspaneeli (2020 ja 2021) korostaa, että kestävyysmurroksen tueksi tarvitaan useiden eri tieteenalojen tietoa ja vuorovaikutusta sekä kunnioitusta, kuulemistä, uteliaisuutta ja harkintaa suhteessa oman alansa tietoon. Keskustelun talouden kysymyksistä tulee tähdätä yhteisen ymmärryksen luomiseen, eikä keskustelua voida rajata taloustieteen sisäiseksi tehtäväksi. Paneeli on lisäksi nostanut esiin ruoka- ja energiajärjestelmään sekä kaupunkikehitykseen liittyviä talousajattelun tabuja.

BIOS-tutkimusyksikkö (2019a) on pohtinut talouskeskustelun tilaa suhteessa ympäristökriisiin. Tutkijoiden mukaan politiikassa, liike-elämässä ja kansalaisten keskuudessa ympäristöongelmien aiheuttamia vaikutuksia suomalaisen yhteiskunnan ja talouden tulevaisuudelle on aivan viime vuosina alettu hahmottaa aikaisempaa paremmin. Myös yliopistot ovat havahtuneet siihen, että aikamme viheliäisiä kriisejä ei voida lähestyä minkään yksittäisen tieteenalan lähtökohdista käsin, ja ne ovat ottaneet askeleita konkreettisempaan ja yhteiskunnallisesti vaikuttavampaan monitieteiseen tutkimukseen.

Liike-elämässä on viime vuosina nähty yhä monipuolisempaa otetta aikamme kestävyys-haasteisiin. FIBS:in (2021) selvityksen mukaan vastuullisuuden merkitys on viime aikoina selvästi korostunut suomalaisten yritysten puheessa ja päätöksenteossa. Erityisesti ilmastomuutoksen hillintä on noussut johtavaan asemaan yritysten vastuullisuusagendalla.

Talouspolitiikka ja kestävä kehityksen politiikka ovat lähentymässä. Tämä näkyy muun muassa kestävä kehityksen näkökulman vahvistumisena valtiontalouden ja edelläkävijäkuntien budjetoinnissa, koronapandemian

seurauksena valmistelluissa vihreän elvytykseen suunnitelmassa sekä valtioneuvoston (VNK 2022) kiinnostuksena selvittää missiolähtöisen, yhteiskunnallisiin ongelmiin vastaavan innovaatiopolitiikan mahdollisuuksia Suomessa.

Myönteistä kehitystä on siis ilmassa, mutta missä määrin kehitys näkyy mediassa käytävässä keskustelussa? Missä määrin keskustelu liikkuu ajankohtaisissa ilmiöissä, ja osataanko siinä katsoa myös pitemmälle tulevaisuuteen?

Osaammeko keskustella talouden tulevaisuudesta?

Talouskeskustelua ei ole tiettävästi Suomessa tutkittu tulevaisuuden näkökulmasta. Peittääkö keskustelu kvartaalitalouden tai budjettikauden BKT-ennusteista alleen tulevaisuutemme kannalta tärkeitä ympäristöön, hyvinvointiin, teknologiakehitykseen ja turvallisuuteen sekä talouden pitkän aikavälin menestykseen liittyviä teemoja? Laajeneeko kuva yhteiskunnallisesta talouskeskustelusta, kun katse siirretään nykyhetkestä tulevaisuuteen?

Sitran talouden tulevaisuutta koskevassa ennakoituvuudessa on muodostettu kuvaa talouden tulevaisuuteen liittyvästä yhteiskunnallisesta keskustelusta Suomessa ja kansainvälisesti. Millaisia ovat mediassa käsitellyt aiheet ja näkökulmat, kun keskustellaan talouden tulevaisuudesta? Kuka silloin puhuu ja keiden ääni ei kuulu? Missä määrin tulevaisuuspuhe kohdistuu talouden perusmittareihin ja missä määrin muihin yhteiskunnallisiin kysymyksiin? Miten reilun ja kestävä talouden vaatimukset näkyvät talouskeskustelussa? Mistä meidän kannattaisi puhua nykyistä enemmän, kun puhumme talouden tulevaisuudesta? Mitä voisimme oppia kansainvälisestä keskustelusta? Millaista talouteen liittyvää tulevaisuuskeskustelua tarvitaan yhä kytkeytyneemmässä ja yllätyksellisessä maailmassa?

Olemme etsineet vastauksia näihin kysymyksiin neljällä eri tavalla:

A. Mediakeskustelu talouden tulevaisuudesta. Talouteen liittyvän tulevaisuuskeskustelun analyysissa (Meedius 2022) pohdittiin, miltä talouden tulevaisuus näyttää mediakeskustelun valossa. Keskeisimmät tutkimuskysymykset olivat: Missä medioissa talouteen kytkeytyvää tulevaisuuskeskustelua käydään ja kenen toimesta? Missä kontekstissa ja mistä näkökulmasta talouden tulevaisuudesta puhutaan? Millaisella tulevaisuuskuvalle (pessimismi vs. optimismi) keskustelua käydään? Miten suomalainen keskustelu eroaa kansainvälisestä?

B. Mediakeskustelu kilpailukyvästä. Kilpailukykykeskustelua tarkastelevassa media-analyysissa (Meedius 2021) haettiin vastauksia muun muassa seuraaviin kysymyksiin: Mitä kilpailukyvyllä tavoitellaan ja minkä tekijöiden nähdään vaikuttavan siihen? Ketkä keskustelevat kilpailukyvästä ja mistä näkökulmasta? Miten lyhyt ja pitkä aikaväli painottuvat keskustelussa? Hämäläinen (2022) on kuvannut analyysin tuloksia tarkemmin, joten tässä työpäpaperissa tuloksia esitetään vain muiden selvityksen tulosten tulkinnan tukena.

C. Reilun ja kestävä talouden aloitteet ja niiden vastaanotto Suomessa. Viime vuosina on esitetty useita tutkimuspohjaisia reilun ja kestävä talouden aloitteita. BIOS-tutkimusyksikön laatimassa selvityksessä (Järvensivu ym. 2022) vertailtiin, millaisia eroja eri aloitteiden lähtökohdissa ja niiden tarjoamissa ratkaisuisissa on sekä minkälaisen vastaanoton aloitteet ovat saaneet Suomessa. Vertailut aloitteet ovat: donitsitalous, ekohyvinvointivaltio, ekologinen jälleenrakennus, Euroopan vihreän kehityksen ohjelma, Green New Deal for Europe, hyvinvointitalous sekä missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka.

D. Talouskeskustelun tulevaisuus -työpajat. Yllä kuvattujen selvitysten tuloksia käsiteltiin kahdessa korkeakouluopiskelijoille ja nuorille asiantuntijoille suunnatussa työpajassa. Niiden osallistujilta kysyttiin, mistä meidän pitäisi puhua nykyistä enemmän, kun puhumme talouden tulevaisuudesta. Lisäksi työpajoissa keskusteltiin talouskeskusteluun osallistumisen haasteista ja mahdollisuuksista. Työpajat järjestettiin yhteistyössä Helsingin yliopiston kestävyystieteen instituutti HELSUSin sekä Rethinking Economics Suomi -yhdistyksen kanssa.

Esittelemme tässä raportissa näiden selvitysten ja työpajojen keskeisiä löydöksiä sekä suuntaviivoja talouteen liittyvän tulevaisuuskeskustelun kehittämiseksi. Selvitykset on laadittu ennen helmikuussa 2022 käynnistynyttä Ukrainan sota, joka on tuonut esimerkiksi energia-, huoltovarmuus-, turvallisuus- ja geopoliittiset näkökohdat entistä voimakkaammin osaksi suomalaista talouskeskustelua.

Selvitysten aineisto ja metodologia sekä järjestetyt työpajat on kuvattu tarkemmin liitteessä.

2 Mistä Suomessa keskustellaan?

Suomalainen mediakeskuselu talouden tulevaisuudesta painottuu talouspoliittisiin kysymyksiin. Aiheeseen liittyvä keskustelu ilmentää kriisin tuntua, ja talousjärjestelmää arvostelevia näkökulmia esiintyy harvoin. Twitter-keskuselu kapeuttaa mediassa esiintyviä näkökulmia entisestään ja vahvistaa uhkakuvia. Erilaisiin reilun ja kestävän talouden aloitteisiin suhtaudutaan Suomessa vaihtelevasti silloinkin, kun osaa aloitteista viedään jo käytäntöön.

Mediassa lyhytjänteinen, säilyttävä ja kapea tulevaisuuskuva

Tässä luvussa kuvataan pääasiassa Sitran toimeksiannosta tehtyjen media-analyyysien tuloksia. Tulevaisuuskeskustelun osalta tulokset perustuvat Meediuksen vuoden 2022 raporttiin, ja kilpailukykykeskustelun osalta Meediuksen vuoden 2021 raporttiin, jonka tulokset on tiivistetty myös Hämäläisen (2022) raporttiin kilpailukyyn tulevaisuudesta.

Tarkastelu rajautuu sellaiseen keskusteluun, jossa käytetään ennalta määrittämämme tulevaisuussanastoa (ks. liite 1), eikä aineisto siksi kata kaikkea talouden tulevaisuudesta käytävää mediakeskustelua. Tuloksia ei voi myöskään yleistää kaikkeen yhteiskunnassa käytävään talouskeskusteluun, jota käydään paljon myös medioiden ulkopuolella.

Talouteen liittyvän, mediassa käytävän tulevaisuuskeskustelun ehkä keskeisin ominaispiirre on sen ilmeinen vaikeus. Toimituksellisesti verkkomediasta kootuille aineistolle oli ominaista artikkeleissa esiintyvien näkökulmien lyhytjänteisyys ja pitkälle tulevaisuuteen katsovien näkemysten vähäisyys. Pitkän aikavälin sanastoa esiintyi vain noin kahdeksassa prosentissa talouden tulevaisuutta koskevista artikkeleista. Talouskeskustelun lyhytjänteisyys ilmeni myös kilpailukykykeskustelun media-analyyysistä, jossa lyhyen aikavälin hinta- ja kustannuskilpailukyky oli suomalaisen keskusteluaineiston kantava teema.

Talouden tulevaisuutta käsittelevien artikkelien tulevaisuuskuva oli kokonaisuutena melko neutraali. 40 prosenttia keskustelusta luokiteltiin neutraaliksi, 34 prosenttia negatiiviseksi ja 25 prosenttia positiiviseksi. Tulevaisuuden uhkia nähtiin siten hieman enemmän kuin mahdollisuuksia. Optimistinen keskustelu korostui erityisesti ympäristöteemassa. Uhkakuvat korostuivat erityisesti silloin, kun keskusteltiin Suomen talouden tilasta ja sen kehityssuunnasta. Uhkia nähtiin etenkin valtion velkaantumisessa, TKI-panostusten ja investointien vähäisyydessä sekä huoltosuhteen heikkenemisessä. Näiden aiheiden osalta keskustelussa olikin usein talouspoliittisen kriisin tuntua. Julkisen talouden uhkakuvien korostamisella voi olla yhteiskunnassa lamauttava vaikutus. Kapeiden kehysten läpi on vaikea nähdä tulevaisuuden taloutta rakentavia investointeja, uudenlaisia toimintatapoja ja uutta osaamista (Järvensivu ym. 2022).

Kriisin tuntu toistui myös kilpailukykykeskustelussa, joka henki tarvetta puolustaa ja säilyttää nykyisiä kilpailukykytekijöitä. Uhkia nähtiin etenkin sellaisissa veroihin ja sääntelyyn liittyvissä poliittisissa ratkaisuissa, jotka voivat vaikuttaa epäedullisesti esimerkiksi yritysten työvoima- ja energiakustannuksiin. Uusia tai muuttuvia kilpailukykytekijöitä ja mahdollisuuksia ei niinkään etsitty. Aineistossa korostui pikemminkin tavoite pitää vakiintuneet, vinnillisesti vahvat toimialat kilpailukykyisinä. Meediuksen analyytikot päätyivätkin toteamaan, että suomalaisessa keskustelussa säilyte-

tään kilpailukykyä, kun muualla rakennetaan kilpailukykyä.

Talouden tulevaisuudesta keskusteltiin pääosin ”puhtaana” talouskysymyksenä. Ylivoinmainen valtaosa keskustelusta käsitti vakiintuneen talousmittariston vertailua ja heijastamista tulevaisuuteen. Talouskasvumittaristolla ja -narratiivilla (esimerkiksi BKT:n muutokset ja alakohtaiset kasvunäkymät) sekä pörssi- ja valuuttakursseilla ja korkotasolla oli tässä keskustelussa vahva asema.

Vain 20 prosenttia talouden tulevaisuutta käsitelleistä artikkeleista kytki talouden johonkin laajempaan yhteiskunnalliseen teemaan, kuten politiikkaan, teknologiakehitykseen, ympäristöön, sosiaalisiin ja kulttuurisiin kysymyksiin. Keskustelulle oli tyypillistä, että talous kytkettiin yleensä vain yhteen muuhun teemaan kerrallaan. Systemisempi lähestymistapa, jossa eri aiheiden väliset kytkökset nähtäisiin laajemmin, puuttui aineistosta lähes kokonaan.

Talousjärjestelmää arvostelevia näkökulmia esiintyi harvoin, joskin aineistosta oli myös

löydettävissä merkkejä siitä, ettei talousjärjestelmän nähdä enää toimivan tarpeeksi monien hyväksi. Käänteentekeviä olivat Maailman talousfoorumissa laaditut, nykyistä finanssikapitalismia arvostelevat kannanotot (World Economic Forum 2020).

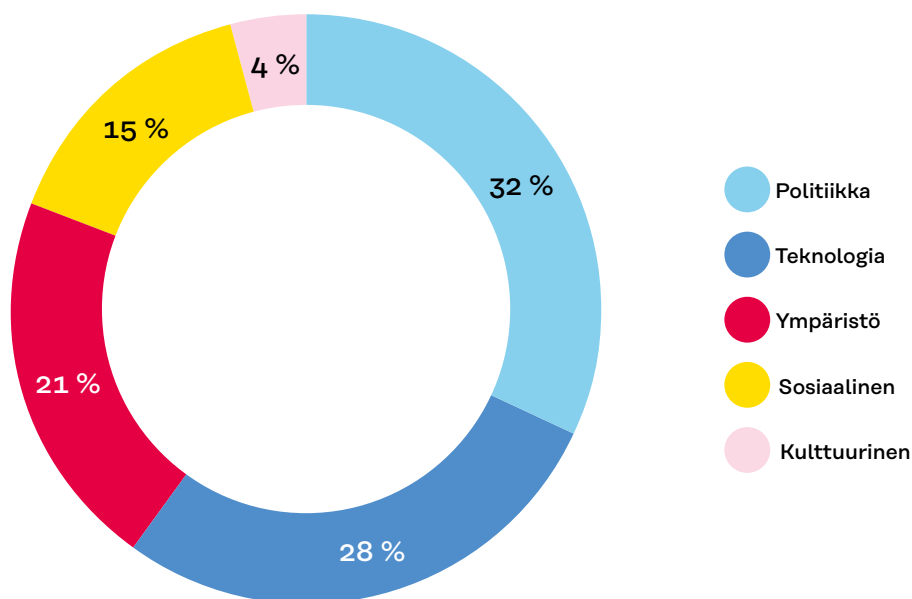
Keskustelua sisäpoliittisin silmin

Silloinkin, kun talouteen liittyvää tulevaisuuskeskustelua käytiin jostain muusta yhteiskunnallisesta teemasta käsin, keskustelu painottui talouspoliittisiin kysymyksiin. Aihe korostui sekä itse artikkelien että niiden osakseen saamien reaktioiden määrässä. Myös teknologia-, osaamis- ja energiakysymyksistä sekä ympäristöaiheista keskusteltiin runsaasti. Sen sijaan talouden tulevaisuuteen kytkeytyviä sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä käsiteltiin harvemmin. (Kuva 1.)

Kuva 1. Talouden tulevaisuuskeskustelu teemoittain suomenkielisessä toimituksellisessa mediassa vuonna 2021.

Teknologia-teema sisälsi myös energiakeskustelun.

(Lähde: Meedius 2022.)

Seuraavassa näitä keskustelunaiheita kuvataan tarkemmin. Energia on erotettu omaksi aiheekseen, sillä siitä keskusteltiin sekä teknologiaan että ympäristöön liittyen. Ellei toisinpäin, tulokset viittaavat Meediuksen Sitralle vuonna 2022 tekemään selvitykseen. Kilpailukykykeskustelulla viitataan puolestaan Meediuksen Sitralle vuonna 2021 tekemään selvitykseen.

Politiikka. Poliittika-aiheinen keskustelu talouden tulevaisuudesta painottui Suomessa kansalliseen talouspolitiikkaan, kuten kehysmenettelystä poikkeamiseen, elvytyspaketteihin, valtionvelkaan, työllisyyteen ja työllistämismisiin sekä veroihin ja tukiin. Talouspoliittista keskustelua käytiin yleensä sisäpoliittisessa kontekstissa. Se painottui puoluepoliittiseen väittelyyn akateemisen taloustieteellisen keskustelun loistaessa poissaolollaan.

Keskustelu nojasi vahvasti vakiintuneisiin talousmittareihin, ja aineistossa nousi esille sekä laskennallisten mallien vahva asema että visioiden puute. Talouspolitiikasta puhuttiin usein hyvin pienin marginaalein, jolloin monet ehdotukset vaikuttivat enemmän kosmeettisilta kuin rakenteita uudistavilta. Aineistosta puuttui uusia avauksia, ja siinä esiintyi totutusta poikkeavien ajatusten nopeaa tyrmäämistä. Meediuksen analyytikot tulkitsivat tämän heijastavan laajempaa näköalattomuuden tunnelmaa. BIOS-tutkimusyksikön selvitys (Järvensivu ym. 2022) siitä, millaisen vastaanoton viime aikojen reilun ja kestävä talouden aloitteet ovat Suomessa saaneet, tuki media-analyysin muodostamaan kuvaa.

Silloin kun kilpailukykykeskustelu nivoutui talouspoliittisiin kysymyksiin, äänessä oli etenkin yritys- ja työnantajapuoli, joka ilmaisi huoliansa sääntelyn tasosta ja ennakoitavuudesta erityisesti työmarkkinoihin, energiaan ja ympäristöön liittyen.

Teknologia ja osaaminen. Keskustelu kiinnittyi vahvasti tutkimus- ja kehitysinvestointien (TKI) rahoituksen riittävyteen. TKI-investoinnit nähtiin pitkälti budjetointikysymyksinä, ja

syväluotaavampi keskustelu julkisten ja yksityisten investointien suhteesta sekä kummankin roolista eritasoisia riskejä sisältävissä investoinneissa puuttui.

Äänessä olivat pääosin pankkien ja Elinkeinoelämän Keskusliiton pääekonomistit, jotka kiinnittivät huomiota Suomen TKI-investointien jälkeensä jääneisyyteen verrokkimaihien nähdessä. Näissä artikkeleissa peräänkuulutettiin TKI-rahoituksen lisäämistä talouskasvun ja kilpailukykyyn nimissä. Näkemys oli keskustelijoiden parissa laajasti jaettu.

Tutkimusrahoituksen leikkauksia arvosteltiin erityisesti tiedeyhteisön toimesta. Aineistossa esiintyi kriittisiä kirjoituksia myös koulutusjärjestelmän rahoitukseen sekä oppimisen eriarvoistumisen ehkäisyyn liittyen.

Lisäksi kiinnitettiin huomiota digivihreän siirtymän ja datatalouden tarvitseman osaamisen ja teknologian pullonkauloihin. Tämä näkyi myös kilpailukykyä koskevassa media-analyysissä. Datatalouden laajempi käsittely kuitenkin puuttui talouden tulevaisuutta kuvaavasta keskusteluaineistosta. Myös Sitran teettämä, datataloutta koskeva media-analyysi (Kippo ja Kemppainen 2022) kiinnitti huomiota suomalaisen datatalousaiheisen julkisen keskustelun suppeuteen ja erityisesti tietosuoja- ja tietoturvakysymyksiin painottumiseen keskustelussa.

Energia. Sähköntuotannon monipuolistuminen ja kehittyminen vihreämpään suuntaan nähtiin aineistossa tärkeänä ja toivottuna kehityssuuntana. Erityisesti uusiutuvan energian tuotannon ja viennin näkymiä pidettiin hyvinä. Uusiutuvalla energialla viitattiin lähinnä tuulija aurinkovoimaan.

Energiakeskustelussa vallitsi vahva aluetaloudellinen näkökulma. Esimerkiksi tuulivoiman rakentamisella nähtiin olevan tärkeitä aluetaloudellisia vaikutuksia rahoitusvaikeuksissa olevissa kriisikunnissa.

Kun turvetuotantoa tarkasteltiin talouden tulevaisuuden näkökulmasta, vallitsevana näkökulmana olivat turpeen polton ympäristövaikutukset ja kotimaisen energiantuotannon turvaa-

”Vihreä siirtymä nähdään myönteisemmin silloin, kun sitä tarkastellaan kilpailukyvyyn sijaan laajemmasta talouden tulevaisuuden näkökulmasta.”

minen. Kilpailukykykeskustelussa toistui sen sijaan huoli turvetuotannon liian nopeasta alasajosta.

Kilpailukykyyn liittyen myös energian verotus, mukaan lukien sähkövero ja dieselvero, oli yksi kiivasta keskustelua herättänyt aihe. Yritysten ja työnantajapuolen toiveet päätöksenteon ennakoitavuudesta korostuivat.

Ympäristö. Turvekeskustelun ohella autoilun päästöt olivat toinen laajalti käsitelty talouden tulevaisuuteen liittyvä ympäristöaihe. Keskustelussa kiinnitettiin huomiota muun muassa autoilun päästöjen hintaohjaukseen, kuten päästöjen hillintään liittyviin tukitoimiin ja verotukseen. Aineiston perusteella liikenteen päästöjen vähennys nähtiin vahvasti poliittisena kysymyksenä.

Vihreä siirtymä oli keskustelussa tärkeässä asemassa. Aineistosta sai vaikutelman, että talouskasvun hyväksyttiin olevan negatiivisesti linkittynyt ympäristön hyvinvointiin ja luonnon monimuotoisuuteen. Luonnon merkitys ihmiskunnalle ja taloudelle nousi aineistossa esiin etenkin professori Dasguptan (2021) raportin virittämänä. Keskustelussa näkyi myös finanssi-sektorin kiinnostus luonnon monimuotoisuuden huomioimiseen sijoituspäätöksiä tehdessä.

Talouden tulevaisuuteen liittyvässä keskustelussa talouskasvun ei aineistossa vallitsevien äänenpainojen mukaan nähty automaattisesti lisäävän ilmastopäästöjä. Pikemminkin nähtiin, että kunnianhimoiset ilmastotoimet voitaisiin saavuttaa kestävänsä talouskasvun kautta. Laskelmilla oli keskustelussa tärkeä rooli. Näkemystä myös arvosteltiin sillä perusteella, että länsimaiden hillitessä omia päästöjään ne siirtyvät helposti köyhempien maiden talouksiin.

Kilpailukykykeskustelussa sekä vihreässä siirtymässä että päästökaupassa nähtiin niin haittoja ja riskejä kuin hyötyjä. Erityisesti Suomen korkeat hiilineutraaliustavoitteet herättivät huolta teollisuuden kilpailukyvyistä ja pysymisestä Suomessa.

Sekä energiaan että ympäristöön liittyvän keskustelun luonne antaa viitteitä siitä, että vihreä siirtymä nähdään myönteisemmin silloin, kun sitä tarkastellaan kilpailukyvyyn sijaan laajemmasta talouden tulevaisuuden näkökulmasta.

Sosiaaliset ja kulttuuriset kysymykset.

Sosiaaliset kysymykset olivat esillä melko harvoin silloin, kun puhuttiin talouden tulevaisuudesta. Niitä tarkasteltiin taloutta tukevinä tekijöinä, eikä päinvastoin. Tämä näkyi siinä, että vallitsevin keskustelun aihe oli alhaisen syntyvyyden uhka tulevalle talouskasvulle sekä työperäisen maahanmuuton välttämättömyys. Työperäisen maahanmuuton merkitystä talouden tulevaisuudelle korostettiin myös kilpailukykykeskustelussa.

Keskustelu taloudellisesta eriarvoisuudesta loisti aineistossa poissaolollaan. Niin ikään perustulokeskustelua, jota Suomessa käytiin aktiivisesti ennen vuotta 2021, ei enää juurikaan käyty vuonna 2021.

Kulttuuristen kysymysten osalta huomio kiinnittyi erityisesti kulttuurin rahoitukseen ja Veikkauksen tuottoihin. Pienemmällä painoarvolla aineistossa esiintynyt teema oli koronapandemian jälkeinen kulutus-kulttuuri. Aihe lomittui usein muihin ympäristöaiheisiin.

Talouden toimialat. Eri toimialoista maatalous ja elintarviketeollisuus sekä metsäteollisuus mainittiin aineistossa useimmiten. Turve-

keskustelu vaikutti merkittävästi näiden alojen painotukseen. Myös palvelualoista puhuttiin runsaasti. Sen sijaan metalli- ja koneiteollisuus, ICT, kaivosteollisuus sekä liikenne- ja logistiikka-alat olivat keskustelussa aliedustettuna kokoonsa nähden. Twitter-keskustelussa toimialojen välinen ero oli vieläkin selkeämpää kuin toimituksellisessa verkkomediassa.

Twitter-keskustelu kapeuttaa ja maalaa uhkia

Talouden tulevaisuudesta keskusteltiin vuonna 2021 ahkerasti Twitterissä. Twiittejä aikajaksolla kertyi yhteensä 32 000. Keskustelua Twitterissä kiihdytti vuoden aikana erityisesti kolme tapahtumaa, joiden sisältö ja ajoitus näkyvät kuvassa 2.

Kuva 2. Talouden tulevaisuuteen liittyvä Twitter-keskustelu vuonna 2021.

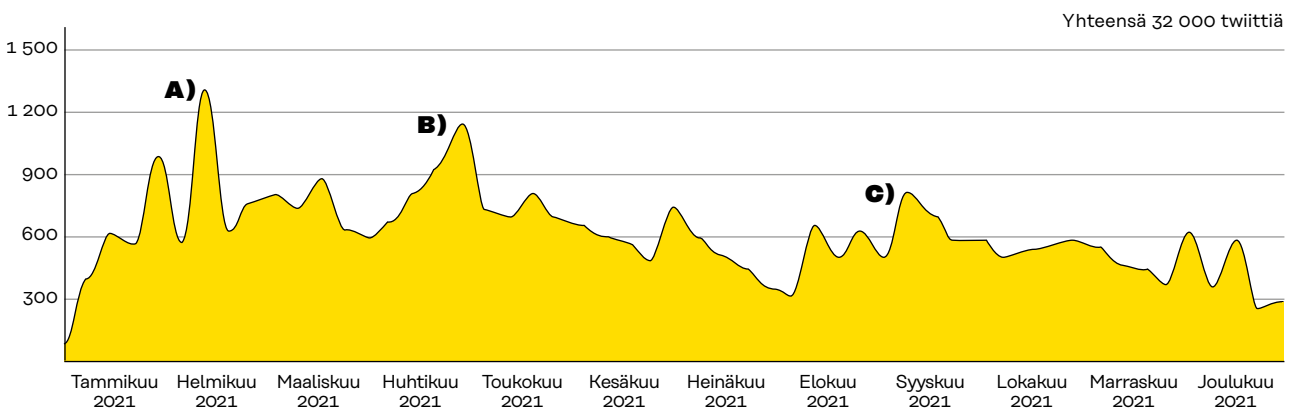
(Lähde: Meedius 2022)

Keskustelua kiihdytti erityisesti kolme tapahtumaa:

A) Valtionvarainministeriön julkaisema Talouskasvun edellytykset tulevaisuudessa -raportti (Stenborg ym. 2021) helmikuussa 2021. Huolta herätti raportissa se, että ellei valtionvarainministeriö näe vihreää siirtymää systeemisnä mahdollisuutena talouden kohentamiseksi, voi Suomi jäädä kehityksessä muita EU-maita jälkeen.

B) Hallituksen julkaisema julkisen talouden suunnitelma huhtikuussa 2021. Suunnitelmaan suhtauduttiin pääosin huolestuneesti. Etenkin julkisen talouden kestävyysvaje herätti huolta tulevien sukupolvien puolesta, ja suunnitelman koettiin kasvattavan menoja pitkällä aikavälillä. Suunnitelma herätti erityistä huolta myös tutkimuksen ja koulutuksen näkökulmasta. Suomen Akatemia kokikin sen murentavan laadukkaan tutkimuksen rahoitusta.

C) Budjettiriihi syyskuussa 2021. Huoli tulevien sukupolvien velkataakasta. Äänessä olivat etenkin Elinkeinoelämän keskusliitto ja sen jäsenliitot painottaen, että liian monet tärkeät talous- ja työllisyyspäätökset lykättiin tulevaisuuteen ja seuraaville hallituksille.

Twitter-keskustelu talouden tulevaisuudesta painottui Suomen valtiontalouden tulevaisuudesta käytävään keskusteluun (Kuva 3). Useimmiten puhuttiin valtion budjetista, julkisen talouden alijäämästä, koroista ja niiden kehityksestä, korkeasta verotusasteesta (etenkin työn verotuksesta) sekä BKT:n kehityksestä (verraten etenkin Ruotsiin tai muihin OECD:n jäsenmaihiin). Keskustelussa sekä arvosteltiin nykyhallituksen talouspolitiikkaa että peräänkuulutettiin talouspoliittista rakennemuutosta kestävämpään ja vastuullisempaan suuntaan.

Twitter-keskustelujen maalaama tulevaisuuskuva oli huomattavan pessimistinen (50 % twiiteistä), kun taas optimistisia tulevaisuuskuvia esiintyi vähän (7 % twiiteistä). Pessimistisen tulevaisuuskuvan suuri osuus tuli erityisesti esiin julkisen talouden suunnitelman sekä valtiovarainministeriön julkaiseman Talouskasvun edellytykset tulevaisuudessa -raportin (Stenborg ym. 2021) kritiikissä. Tulevaisuuskuvaltaan optimistiset twiitit liittyivät tyypillisesti investointeihin.

Kuva 3. Toistuvat teemat talouden tulevaisuuteen liittyvässä Twitter-keskustelussa vuonna 2021.

(Lähde: Meedius 2022.)

Reilun ja kestävä talouden aloitteet askarruttavat

Suomessa ja muualla maailmassa on viime vuosina laadittu useita tutkimukseen perustuvia aloitteita, joiden kautta tavoitellaan siirtymää reiluun ja kestävä talouteen. BIOS-tutkimusyksikkö on vertaillut Sitran toimeksiannosta

keskeisten aloitteiden tavoitteellisia, teoreettisia ja toiminnallisia lähtökohtia sekä selvittänyt millaisen vastaanoton aloitteet ovat saaneet Suomessa. Ellei toisin mainita, seuraavat havainnot perustuvat BIOS-tutkimusyksikön selvitykseen (Järvensivu ym. 2022). Siinä kuvataan oheisessa boksissa esitettyjen aloitteiden lähtökohtia, lähestymistapoja ja ratkaisuja seikkaperäisesti.

Reilun ja kestävän talouden tutkimuspohjaisia aloitteita

Donitsitalous (Kate Raworth 2017): Kestävän talouden reunaehdot määrittävät sosiaalisen perustan ja ekologisen katon rajaamalle ”donitsin” alueelle. Donitsitaloudessa kaikkien ihmisten tarpeisiin vastataan ja tulot sekä varallisuus jaetaan nykyistä tasaisemmin planeetan kantokyvyn rajoissa. Inhimillisen toiminnan sekä talousajattelun ja talouden rakenteet muutetaan näiden tavoitteiden vaatimalla tavalla.

Ekohyvinvointivaltio (ks. esim. Hirvilammi ym. 2021): Ekologisen kestävyys tavoittelu tuodaan talouspolitiikan ytimeen, ja valtiolle annetaan nykyistä vahvempi rooli markkinoiden ja yhteiskunnan eri sektoreiden ohjauksessa. Eri politiikkalohkojen synergian avulla siirrytään ekologisesti kestäväälle kehitysuralle, jossa hiilijalanjälki ja luonnonvarojen kulutus kääntyvät kaikilla sektoreilla nopeasti ja hallitusti laskuun.

Ekologinen jälleenrakennus (BIOS 2019b): Kansainvälinen kestävyys siirtymäkeskustelu sovitaan Suomen oloihin. Pyrkimyksenä on Suomen ilmastopäästöjen ja muun luonnon kuormituksen laskeminen nopeasti ja hallitusti kestäväälle tasolle. Tarvittavat konkreettiset toimenpiteet suunnitellaan monialaisesti, yhteiskunnan resilienssistä huolehtien.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma (Euroopan komissio 2019): Eurooppalainen talous uudistuu talouden paremman ohjauksen (sääntely, kannustimet, investoinnit, jne.) kautta niin, että ympäristötavoitteet saavutetaan, eurooppalaisen teollisuuden kilpailukyky nousee maailman kärkeen ja talous kasvaa. Samaan aikaan suojellaan luontoa, erityisesti sen monimuotoisuuden näkökulmasta.

Green New Deal for Europe (GNDE) (ks. DiEM25): EU:n rahoitus ja investoinnit sekä lainsäädäntö uudistetaan energian ja resurssien kulutuksen vähentämiseksi sekä vähähiiliseen tuotantoon siirtymiseksi. Samalla kehitetään kansalaisyhteiskunnan vaikuttamismahdollisuuksia, demokratiaa ja yhdenvertaisuutta.

Hyvinvointitalous (ks. esim. www.weall.org): Globaali kansalaisyhteiskunta mobilisoidaan hyvinvointilähtöisen järjestelmämuutoksen taakse. Tavoitteena on talousmalli, jossa investoinnit laajapohjaiseen hyvinvointiin ja osaamiseen luovat kestävyys siirtymälle laajempaa hyväksyttävyyttä, ja jossa hyvinvointi ja hyvän elämän edellytykset jakautuvat nykyistä tasaisemmin.

Missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka (ks. esim. Mazzucato 2018): Valtion rooli innovaatiopolitiikassa uudistetaan aikamme isojen haasteiden voittamiseksi. Kansalliset ja kansainväliset innovaatiojärjestelmät kohdentamaan tuottamaan suurin panostuksin vihreää kasvua synnyttäviä ratkaisuja aikamme suuriin haasteisiin.

Tiivistelmien lähde: Järvensivu ym. (2022).

Seuraavassa kuvataan BIOS-tutkimusryhmän työhön (Järvensivu ym. 2022) perustuen tiivistetysti, miten aloitteet on Suomessa vastaanotettu. Aloitteet on alla jaettu karkeasti kahteen ryhmään niiden edellyttämien muutosten syvällisyyden mukaan.

Ryhmä 1:

Ensimmäisen ryhmän muodostavat syvällisempiä talousajattelun ja talouden toimintamallin muutoksia peräänkuuluttavat aloitteet. Aloitteet ovat saaneet Suomessa varsin erilaisen vastaanoton.

Donitsitalouden aloite keskittyy aloitteista selkeimmin talousajattelun uudistamiseen. Aloite on saanut mediassa runsaasti näkyvyyttä, ja 2020-luvulla sen ympärille on syntynyt nopeasti melko laajaa liikehdintää, sillä aloitetta on yleisesityksensä ja visuaalisuutensa vuoksi pidetty helposti lähestyttävänä. Vaikka taloustieteilijät ovat jonkin verran arvostelleet aloitteen taustalla olevaa talousteoreettista ajattelua, niin esimerkiksi kestävän kehityksen politiikassa mallia hyödynnetään aktiivisesti. Lisäksi Pirkanmaan maakunnassa ja Jyväskylän kaupungissa on jo lähdetty etsimään käytännöllisiä tapoja toteuttaa donitsitalouden tavoittelemaa siirtymää.

Green New Deal for Europe -aloite ei ole oikeastaan lainkaan tavoittanut suomalaista keskustelua talouden tulevaisuudesta. BIOS-tutkijat arvioivat yhdeksi mahdolliseksi selitystekijäksi sen, että aloite painottuu sellaiseen ruohonjuuritason toimintaan ja aktivismiin, joka ei helposti löydä paikkaansa Suomen jo ennestään vahvasti järjestäytyneessä ja kilpaillussa kansalaisyhteiskunnassa. Lisäksi aloitteen kieli ja poliittiset vaatimukset saatetaan suomalaisessa kulttuurissa kokea hyvin radikaaleina.

Ekohyvinvointivaltion aloitteen peruslähtökohdat hyvinvointivaltion edelleen kehittämistä ja yhteiskuntien tarpeesta sopeuttaa toimintansa ympäristön asettamiin rajoihin ovat laajasti hyväksytyjä. Aloitteesta käydään akateemista keskustelua, ja mallin mahdollisuuksista kuntatasolla keskustellaan Suomen Akatemian rahoittaman ORSI-tutkimushankkeen (ks. www.ecowelfare.fi), Kuntaliiton sekä edelläkävi-

jäkuntien kesken. Aloite ei silti ole juuri yltänyt laajempaa julkiseen keskusteluun. Aloite tavoittelee valtion aktiivisempaa roolia talouden ohjauksessa, nykyistä talousmallia edelleen kehittämällä.

Ekologisen jälleenrakennuksen aloite ei ole myöskään saanut taakseen kriittistä massaa tai konkreettista sitoutumista aloitteen edellyttämiin toimiin. Kiinnostusta aloitetta kohtaan on kuitenkin herännyt poliittisissa ja tutkimuspiireissä sekä kansalaisyhteiskunnassa. Erityisesti poliitikoilla on halua ymmärtää, miten talouspolitiikkaa voitaisiin kehittää ekologisen jälleenrakennuksen suuntaan. Terminä ekologisen jälleenrakennus onkin löytänyt tiensä jopa pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan.

Ryhmä 2:

Toisen ryhmän muodostavat sellaiset aloitteet, jotka uudistavat talouden ajattelu- ja toimintamalleja vain maltillisesti. Ne keskittyvät ensisijaisesti kehittämään, uudistamaan ja tehostamaan nykyisen talouspoliittisen työkalupakin käyttöä sekä uudistamaan eri toimijoiden roolia reilun ja kestävän talouden kehittämisessä.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma on aloitteista tunnetuin, sillä se on Euroopan unionissa virallisesti hyväksytty linjaava kokonaisuus. Koska ohjelmasta seuraa suoraan poliittisia päätöksiä, lainsäädäntöä ja velvoitteita yhteiskunnalle, se ajaa jatkuvasti monia toimijoita sekä vaikuttamaan siihen että reagoimaan aloitteen tuomiin muutoksiin. Suomi tukee vihreän kehityksen ohjelmaa, mutta ohjelmaan on suhtauduttu osin ristiriitaisesti. Suomalaiset toimijat ovat olleet huolissaan etenkin ohjelman muita suuria maailmantalouksia tiukemmista ilmasto- ja ympäristötavoitteista sekä metsien käyttöön liittyvän kansallisen päätösvallan heikentymisestä.

Missiotalouden ja missiolähtöisen innovaatiopolitiikan keskeinen muotoilija Mariana Mazzucato on vierailut poliittisen johdon kutsutunasiiantuntijana myös Suomessa. Aloitteen valtiolle antaman aktiivisemmän roolin vuoksi taloustieteilijöiden valtavirta Suomessa ei kuitenkaan ole ollut kovin innostunut aloitteesta, vaikka näkeekin, että TKI-toimintaa on

mielekästä suunnata suurien haasteiden ratkaisuun. Valtioneuvoston kanslian (2022) toimesta on kuitenkin käynnistetty selvitys missiolähtöisen innovaatiopolitiikan mahdollisuuksista Suomessa.

Hyvinvointitalouden aloite on syntynyt kansainvälisen kansalaisyhteiskunnan puitteissa. Kansalaisyhteiskunta on verkostoitunut kansainväliseen WeALL-toimintaan (Wellbeing Economy Alliance). Suomessa erityisesti SOSTE on edistänyt aloitetta sosiaali- ja terveyspoliittisista lähtökohdista.

Maatasolla Suomi, Uusi-Seelanti, Skotlanti, Wales ja Islanti ovat sittemmin ottaneet hyvinvointitalouden agendalleen ja ovat mukana kansainvälisessä WEGo-verkostossa (Wellbeing Economy Governments). Hyvinvointitaloutta on Suomen valtionhallinnossa edistänyt sosiaali- ja terveysministeriö. Vaikka myös valtiot ovat ottaneet hyvinvointitalouden agendalleen, kansalaisyhteiskunnan toimijat haastavat niitä jatkuvasti.

Hyvinvointitalous-aloitteen vastaanotto Suomessa on ollut monivaiheinen, ja kansainvälisen aloitteen sekä kotimaisen keskustelun välillä on ilmennyt jonkin verran kilpailua. Hankausta on liittynyt erityisesti siihen, millaisena aloitteen suhde perinteiseen hyvinvointivaltion kasvumalliin nähdään sekä siihen, millainen painoarvo hyvinvointitaloudessa annetaan eriarvoisuudelle ja luonnon hyvinvoinnille. Kansainvälisen kansalaisjärjestölähtöisen aloit-

teen voidaankin nähdä olevan ajattelultaan radikaalimpi kuin se, miten aloitetta on Suomen valtionhallinnossa tulkittu. Siltä osin aloite olisi mahdollista nähdä kuuluvaksi myös ensimmäiseen ryhmään.

Miksi jotkut aloitteet saavat yhteiskunnassa ja talouskeskustelussa enemmän huomiota kuin toiset? Tarkastelu osoittaa, että se, miten syvällisesti aloite haastaa nykyistä talousajattelua tai talouden toimintamalleja, ei yksin vaikuta sen saamaan huomioon tai hyväksyttävyyteen. Sekä valtavirtaiset aloitteet että myös radikaalit haastajat voivat nousta talouskeskustelun keskiöön.

Esimerkiksi nykyistä talousajattelua (donitsitalous) tai talouspolitiikan vallitsevia toimintamalleja (missiotalous) haastavat aloitteet ovat saaneet yhteiskunnassa osakseen merkittävää huomiota ja kiinnostusta. Näiden aloitteiden selkeys ja niiden valovoimaiset puolestapuhujat (Kate Raworth ja Mariana Mazzucato) ovat mahdollisesti osaltaan lisänneet niiden huomi-onarvoa.

Vastaavasti aloitteen institutionaalinen asema (esim. EU:n vihreän kehityksen ohjelma) ei tee sitä immuuniksi kriittiselle vastaanotolle, vaan voi jopa nostaa esiin aloitteisiin sisältyviä intressi- ja muita ristiriitoja. Yksittäisiä aloitteita voidaan myös eri tahojen puolesta edistää eri näkökulmista, kuten hyvinvointitalouden esimerkki osoittaa.

”Myös nykyistä talousajattelua tai -mallia haastavat aloitteet voivat saada yhteiskunnassa osakseen merkittävää kiinnostusta, eikä aloitteiden institutionaalinen asema tee niitä immuuniksi ristiriitaiselle vastaanotolle.”

3 Kysymyksiä keskustelun laajentamiseksi

Talouden tulevaisuudesta käytävä kansainvälinen mediakeskustelu liikkuu suomalaista keskustelua enemmän myös valtavirta-ajattelun ulkopuolella. Se on luonteeltaan totuttua ajattelua kyseenalaistavampaa ja uudistushakuisempaa. Suomalaisessa mediakeskustelussakin voisi lisätä pohdintaa siitä, miten talousmalliamme uudistetaan syvällisemmin, ja millainen on talouden suhde ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin muutostrendeihin.

Mistä maailmalla puhutaan?

Meediuksen (2022) toteuttamassa media-analyysissä tarkasteltiin suomenkielisen aineiston lisäksi kansainvälisiä, englanninkielisiä toimituksellisia verkkomedioita. Aineistot edustavat yleisöltään erilaisia kohderyhmiä, minkä vuoksi niitä ei voi suoraan verrata toisiinsa.

Kansainvälinen aineisto on koottu useista eri maista, joten on luonnollista, että kuva erilaisista keskustelunaiheista on monipuolisempi. Englanninkielisessä aineistossa lukijakunta voi olla julkaisumaata laajempi, kun taas suomenkielinen aineisto on suunnattu suomalaisille. Tämän vuoksi on osin luonnollista, että suomalaisessa keskustelussa painottuivat usein kotimaiset kysymykset. Talouden tulevaisuutta koskevassa keskustelussa tämä näkyi muun muassa siinä, että huomiota saivat sellaiset aiheet, kuin turvetuotannon ympäristövaikutukset tai Veikkauksen tulojen väheneminen. Onkin hyvin mahdollista, että mikäli suoma-

laista keskustelua olisi vertailtu jonkin toisen maan kansalliseen, maan omalla kielellä käytyyn keskusteluun, myös siinä olisi esiintynyt runsaasti kansallisia piirteitä.

Aineistoihin liittyvät erot huomioiden tuloksia ei tule tulkita niin, että suomalainen keskustelu olisi kapea-alaisempaa kuin muissa maissa niiden omalla kielellä käytävä keskustelu. Englanninkielisen kansainvälisen mediakeskustelun tarkastelu voi kuitenkin antaa mielenkiintoisia viitteitä siitä, miten suomalaista keskustelua talouden tulevaisuudesta olisi mahdollista laajentaa.

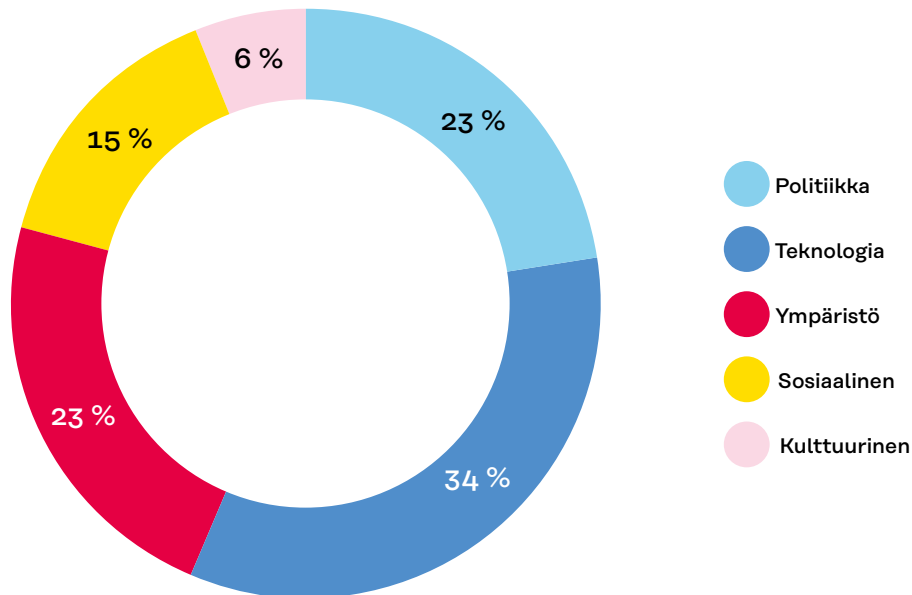
Kansainvälinen aineisto muistutti suomenkielistä siinä, että keskustelua talouden tulevaisuudesta oli ylipäätään hyvin vähän, ja pääosa siitä käsitti pörssikehityksen arviointia tai tuttuun talousmittareiden projisointia tulevaisuuteen.

Silloin, kun talouden tulevaisuudesta keskusteltiin johonkin yhteiskunnalliseen teemaan kytkeytyen, puhuttiin teknologiasta, osaamisesta ja energiasta (Kuva 4).

”Englanninkielisen kansainvälisen mediakeskustelun tarkastelu voi antaa mielenkiintoisia viitteitä siitä, miten suomalaista keskustelua talouden tulevaisuudesta olisi mahdollista laajentaa.”

Kuva 4. Talouden tulevaisuuskeskustelu teemoittain englanninkielisessä kansainvälisessä toimituksellisessa mediassa vuonna 2021.

Teknologia-teema sisälsi myös osaamis- ja energiakeskustelun.
(Lähde: Meedius 2022)

Politiikka. Kansainvälisessä aineistossa politiikkakysymyksiä katsottiin painotetusti geopolitiikan näkökulmasta. Aineistossa nousi esiin muun muassa maailmanlaajuisen talousjärjestelmän kompleksisuus ja monimuotoisuus sekä USA-vetoisen globaalin talouden painopisteen siirtymä moninapaiseen geotalouteen. Myös kansainväliset kauppariidat ja suurvaltojen väliset neuvottelut nousivat esille. Yhdysvaltain ja Kiinan välinen kauppasota oli vahvasti esillä myös kansainvälisessä kilpailukykykeskustelussa.

Aineiston pohjalta Meedius arvioi, että uudet tuulet olisivat puhaltamassa talouspoliittisen työkalupakkiin. Talouspolitiikan paradigman muutos oli esillä etenkin yhdysvaltalaisessa keskustelussa elvytys- ja uudelleenrakennuspaketeista. Laajemmin paradigman muutos näkyi keskustelussa talouskurista ja niukkuuspolitiikasta, sidosryhmäkapitalismista sekä finanssitalouden vahvasta roolista. Uusia tuulia talouskeskustelussa edusti myös G20- ja

G7-maiden käymä keskustelu globaalista minimiverosta.

Teknologia ja osaaminen. Kansainvälisessä aineistossa esiintyi useita ekonomisti Mariana Mazzucaton (2018) innovaatio- ja elinkeinopolitiikkaan liittyviä puheenvuoroja. Niissä vedotaan tuottavuuteen ja talouskasvuun pitkäjänteisesti panostavaan teolliseen strategiaan, joka keskittyisi samanaikaisesti ilmastonmuutokseen ja tuleviin pandemian kaltaisiin kriiseihin.

Aineistossa esiintyi huolta globaalin mikropiirituotannon keskittymisestä sekä tulevaisuuden teknologiamahtien kansainvälisestä roolista, aina dystooppisiin tulevaisuuskuviin asti. Digitaalisesta keskuspankkirahasta keskusteltiin vaihtoehtona yksityisten organisaatioiden digivaluuttakokeiluille ja kryptovaluutoille.

Kokonaisuutena englanninkielisessä aineistossa tiedon kerääminen, hallinta ja sen hyötykäyttö näyttäytyivät nykyistekin tärkeimpinä tulevaisuuden talouden menestystekijöinä. Lisäksi kansainvälisessä mediakeskustelussa

kiinnitettiin datatalouden osalta huomiota digijättien kasvavaan valtaan sekä sääntelyn tarpeellisuuteen ja kiireellisyyteen (Kippo ja Kempainen 2022).

Energia. Kansainvälisessä aineistossa esiintyi laajalti arvioita siitä, miten energian hinnan nousu johtaa inflaation kiihtymiseen. Keskustelussa viitattiin muun muassa Kiinan päätökseen vapauttaa hiilivoimaloiden sähkön hinnoittelu, pandemian jälkeiseen energian kulutuskysynnän kasvuun, vihreän siirtymän edellyttämään uuden infran rakentamiseen sekä Japanin suuriin vetyenergiapanostuksiin.

Energiantuotannon monimuotoisuus, energian kulutus, energiaintensiteetti sekä tulevaisuuden valuuttajärjestelmän sähkönkulutus nousivat niin ikään esiin aineistossa.

Ympäristö. Kansainvälisessä aineistossa hyvä ympäristö nähtiin laajalti edellytyksenä sekä taloudelle että sen kasvulle. Havainto talousjärjestelmän epäonnistumisesta luontokadon ehkäisemisessä nousi aineistossa keskeisellä tavalla esiin.

Kansainvälisessä aineistossa arvioitiin myös ilmastonmuutoksen taloudellisia vaikutuksia ja arvosteltiin valtioiden ilmastotekoihin sitoutumisen tasoa. Hiilen hinnoitteluun ja fossiilisten polttoaineiden tukien poistamiseen liittyvää keskustelua esiintyi runsaasti.

Sosiaaliset ja kulttuuriset kysymykset. Työvoimakysymykset näyttäytyivät aineistossa työmarkkinoiden murrokseen laajemmin liittyvänä kysymyksenä. Irtisanoutumisaallosta keskusteltiin useissa artikkeleissa. Lisäksi keskusteltiin matalapalkka-alojen työntekijöistä, elämästä köyhyysrajalla tai sen alapuolella sekä varallisuuden jakautumisesta.

Perustulokeskustelun myötä toimeentulokeskustelu nousi aineistossa työllisyyskeskustelun rinnalle etenkin Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Sen ohella väiteltiin varallisuusverosta ja keskusteltiin veronkierron estämisestä.

Väestölliset kysymykset liitettiin keskustelussa etenkin globaaliin väestönkasvuun, alhai-

seen syntyvyyteen kehittyneissä maissa sekä maahanmuuttovirtoihin.

Kulttuuriin kytkeytyviä aiheita käsiteltiin erittäin niukasti. Siirtymä kertakäyttökulttuurista uusiokäyttökulttuuriin ja kulutustuotteista palveluihin ja niin sanottuun elämystuotantoon nähtiin yhtenä keinona taata dynaaminen ja kasvava talous ilman tarpeetonta ympäristötaakkaa.

Mitä voisimme oppia kansainvälisestä keskustelusta?

Suomalaisen ja kansainvälisen englanninkielisen aineiston ehkä merkittävin yhteinen piirre oli se, että aito keskustelu talouden pitkän ajanjälteen tulevaisuudesta oli yhtä lailla harvinaista. Tulevaisuutta hahmotettiin lähinnä talousennusteiden kautta.

Muut talouden tulevaisuuteen liittyvät, molemmille aineistoille yhteiset teemat kytkeytyivät suuriin globaaleihin kysymyksiin, kuten pandemian ja väestörakenteen talousvaikutuksiin sekä talouden vihreään siirtymään.

Matalan syntyvyyden nähtiin molemmissa aineistossa johtuvan etenkin epävarmoista tulevaisuudennäkymistä ja taloudellisesta epävakaisuudesta. Maahanmuutto puolestaan koettiin molemmissa aineistossa ratkaisuksi kantaväestön vähenemiselle, ja työperäistä maahanmuuttoa kannustavat puheenvuorot esiintyivät lukuisina molemmissa aineistoissa. Maahanmuuttomyönteisyyttä selittänee se, että aineisto koottiin nimenomaan talouden tulevaisuutta käsittelevistä artikkeleista.

Vaikutti siltä, että molemmissa aineistossa toistui ajatus siitä, että talouskasvusta aiheutuu haittoja ympäristön hyvinvointiin ja luonnon monimuotoisuuteen. Molemmissa aineistossa esiintyi myös laskelmia ilmastonmuutoksen vaikutuksista kansantalouksiin. Luonnon monimuotoisuuden taloutta käsitellyt niin kutsuttu

Dasguptan raportti (2021), kulutuskulttuuri ja vihreä siirtymä olivat niin ikään tärkeässä roolissa talouden tulevaisuuteen kytkeytyvässä ympäristökeskustelussa.

Suomenkielisen ja kansainvälisen aineiston eroja on kuvattu Taulukossa 1. Esitetyt erot ovat esimerkinomaisia ja kertovat painotuseroista – ei siitä, etteikö yhdessä aineistoissa painottuvaa näkökulmaa esiintyisi jossain määrin myös toisessa aineistossa. Kuten aiemmin on todettu, tulokset eivät kerro siitä, että suomalainen keskustelu poikkeaisi jollain tavalla muissa maissa käydystä kansallisesta keskustelusta. Kansainväliseen englanninkieliseen vertailuaineistoon kannattaakin suhtautua keskustelun laajentamismahdollisuuksien ja oppimisen näkökulmasta.

Kokonaisuutena sekä suomenkielinen että kansainvälinen aineisto olivat aihepiireiltään melko monipuolisia, vaikka niissä esiintyi runsaasti toisistaan poikkeavia painotuksia. Mediuksen (2022) mukaan merkittävimmät ja yleistettävimmät erot löytyivät keskustelun globaalista ja taloutta uudistavasta luonteesta.

Ympäristöön liittyvää keskustelua lukuun ottamatta näkökulmat kansainvälisessä aineistossa olivat suomalaista globaalimpia. Esimerkiksi Suomessa talouspolitiikkaa tarkasteltiin usein sisäpoliittisessa kontekstissa, kun taas englanninkielisessä aineistossa konteksti oli geopolitiittinen. Siinä missä Suomessa painottui tutkimus- ja innovaatiotoiminnan rahoitus, englanninkielisessä aineistossa painopiste oli innovaatiopolitiikan uudistamisessa vastauk-

senä aikamme globaaleihin haasteisiin. Siinä missä Suomessa puhuttiin paikallisen uusiutuvan energian mahdollisuuksista, englanninkielisessä aineistossa korostettiin energiatalouden globaalia luonnetta ja inflaatiovaikutuksia.

Kansainvälisessä media-aineistossa ote oli suomalaista aineistoa useammin uudistumista tavoitteleva ja totuttua ajattelua kyseenalaistava. Esimerkiksi talousjärjestelmän tulevaisuutta ja pandemian jälkeistä talousjärjestystä käsiteltiin siinä suomalaista aineistoa useammin. Maailman talousfoorumissa käydyt keskustelut näyttivät kansainvälisessä aineistossa käänteentekevänä aloitteena: globaalien talouspäättäjien ja pääomarikkaiden kriittiset kannanotot nykyistä markkinakapitalismia kohtaan näyttivät avarakatseisilta ja pitkän aikavälin tulevaisuuteen katsovilta.

Taluspoliittisen keskustelun sävy oli kansainvälisessä aineistossa suomalaista neutraalimpaa, ja keskustelu liikkui suomalaista keskustelua enemmän myös valtavirta-ajattelun ulkopuolella. Suomenkielisessä aineistossa tulevaisuuden taloutta käsiteltiin kierrättämällä sisällöltään hyvin samankaltaisia argumentteja ja kestoaiheita. Esimerkiksi siinä missä Suomessa teknologiaan ja osaamiseen liittyvä keskustelu keskittyi julkisiin TKI-panostuksiin, kansainvälisessä aineistossa keskusteltiin innovaatiopolitiikan uusista suunnista. Ja siinä missä työ näyttäytyi suomalaisittain ensisijaisesti työllisyyspoliittisena kysymyksenä, kansainvälisesti keskusteltiin laajemmasta työmarkkinoiden murroksesta.

Taulukko 1. Esimerkkejä aihealueiden sisällä esiintyneistä painotuseroista suomenkielisessä ja kansainvälisessä englanninkielisessä toimituksellisessa verkko-media-aineistossa.

(Lähteet: Meedius 2021 ja 2022, Hämäläinen 2022)

Teema	Suomenkielinen aineisto	Kansainvälinen englanninkielinen aineisto
Talouteen liittyvä tulevaisuuskeskustelu (Meedius 2022)		
Politiikka	Kansallinen talouspolitiikka; talouskehysten ylitysten vastuuttomuus; työllisyys sekä verot ja tuet	Talouden elvytystoimet investointina; globaalit ja geopoliittiset kysymykset
Teknologia ja osaaminen	TKI-rahoitus innovaatioiden lähteenä; investoinnit osaamisen kehittämiseen sekä TKI-toimintaan	Inklusiivisuus ja diversiteetti innovaatioiden lähteenä; innovaatiopolitiikka ja valtion rooli yksityisen sektorin innovaatiotoiminnassa; patentit
Digitalisaatio ja datatalous	Datatalouteen liittyvän osaamisen pullonkaulat	Digitaalinen keskuspankkiraha nykyisen talousjärjestelmän perustuksia potentiaalisesti uudelleen järjestävänä teknologiana
Energia	Paikallinen energia (turve ja energiaomavaraisuus, aurinko- ja bionenergia sekä tuulivoiman rakentaminen kriisikunnissa)	Globaali energian hinta ja sitä seuraava inflaatio
Ympäristö	Turpeen polttoon ja autoiluun liittyvät ympäristökysymykset; kiertotalouden vahvistaminen	Ympäristöinvestoinnit tulevaisuuden mahdollisuuksina
Sosiaaliset kysymykset	Työllisyysaste ja työllisyystoimet; työvoimakustannukset ja työmarkkinoiden joustavuus; suorittava työ	Työmarkkinoiden murros; tietotyö; matalapalkka-alat
Kulttuuri	Veikkauksen tuotot ja kulttuuritoiminnan rahoitus	Kansainväliset kauppakonfliktit ja suurvaltojen väliset neuvottelut *)
Kilpailukykyyn liittyvä keskustelu (Meedius 2021, Hämäläinen 2022)		
Kilpailukykyyn merkitys	Kilpailukyky viennin ja työllisyyden ajurina	Kilpailukyky elintason ja hyvinvoinnin kasvun mahdollistajana
Kilpailukykyyn lähteet	Teollisuuden kilpailukyky, suorittava työ ja yksittäisten alojen kilpailukykyyn säilyttäminen	Pitkän aikavälin kestävä kilpailukyky, ml. infrastruktuuri, osaaminen ja tietotyö sekä työkyky ja työyhteisö
Innovaatiot	Tutkimus- ja kehitysrahojen turvaaminen	Inklusiivisuuden ja diversiteetin merkitys innovaatiokilpailussa
Teknologia	5G prosessien tuottavuutta ja kansantalouden kannattavuutta kasvattavana teknologiana	5G:hen liittyvä geopoliittinen ja turvallisuuspoliittinen näkökulma
Työelämä	Työvoimakustannuskilpailu ja paikallinen sopiminen	Johtaminen, työkuultuuri, työkyky, työhyvinvointi, toimiva työyhteisö, työntekijöiden sitouttaminen ja työvoiman kehittäminen
Ympäristösääntely	Lisääntyvä sääntely kilpailukykyä heikentävänä ja teollisuutta Suomesta pois ajavana tekijänä	Myönteisyys ympäristö- ja teknologiasääntelyä kohtaan; vastuullisuuden tuomat kilpailuedut ja mahdollisuudet
Hiilineutraalius	Hiilineutraaliustavoitteet kilpailukykyyn uhkana	Hiilineutraaliustavoitteiden mahdollisuudet innovaatioille, työllisyydelle ja investointien houkuttelulle

*) Kauppakonfliktit voidaan aiheensa puolesta nähdä kuuluvan myös osaksi politiikkateemaa. Aineiston luokittelussa käytettyjen eri hakusanojen esiintyvyyden kautta ne sijoittuvat analyysissä kuitenkin kulttuuriteeman alle.

Mistä voisimme puhua enemmän?

Helsingin Sanomille kirjoittamassaan kolumnissaan Alf Rehn (2016) toteaa: ”Talous on laajempi ja hauskempi ja vähemmän varma kuin millaisena me sen usein näemme, ja haastaa ihmisiä asettamaan taloudelle enemmän kysymyksiä kuin julistamaan sitä ehdottomana totuutena.”

Sitran talouden tulevaisuus -tiimin toiminnan suuntaamiseksi käytiin keväällä 2021 taustakeskusteluja 25:n talouden tulevaisuudesta kiinnostuneen ja sitä eri näkökulmista tarkastelevan asiantuntijan kanssa. Heiltä kysyttiin, mistä pitäisi puhua nykyistä enemmän, kun puhutaan talouden tulevaisuudesta. Seuraavat aihepiirit korostuivat useissa keskusteluissa:

- Geotalous, globalisaation käänne ja talouden fragmentaatio
- Talousjärjestelmän kehittäminen
- Talouden tilinpito, luonnonvarat ja ympäristö
- Talouskasvu, kasvun rajat ja irtikytkentä
- Talous välineenä siirtymässä reiluun ja kestäväan tulevaisuuteen
- Talouden demokratiakysymykset sekä niiden ekologiset ja sosiaaliset vaikutukset
- Digitalisoituvan talouden taloudelliset, ekologiset ja sosiaaliset vaikutukset
- Vauraus, omistaminen ja taloudellinen eriarvoisuus
- Väestökehitys ja ikääntymisen talousvaikutukset
- Julkisen ja yksityisen sektorin roolit tulevaisuuden taloudessa
- Rahoitus, velka ja keskuspankkipolitiikka

Merkillepantavaa vastauksissa oli, että suuri osa sidosryhmien esiin nostamista kysymyk-

sistä ei juuri näkynyt talouden tulevaisuuteen liittyvän media-analyysin (Meedius 2022) suomenkielisessä aineistossa.

Vastaava kysymys esitettiin Helsingin yliopiston kestävyystieteen instituutti HELSUSin ja Rethinking Economics Suomi -yhdistyksen kanssa yhteistyössä järjestettyjen työpajojen osallistujille. Kummankin työpajan osallistujajoukko oli monitieteinen. Edellinen työpaja kohdennettiin HELSUSin piirissä toimiville opiskelijoille ja jatko-opiskelijoille. Jälkimmäinen työpaja kohdistettiin ensisijaisesti Suomen yliopistoissa ja korkeakouluissa opiskeleville, talouden tulevaisuudesta kiinnostuneille opiskelijoille, joista monet edustivat myös taloustieteitä.

Osallistujien vastauksissa reilun ja kestäväan talouden näkökulmat korostuivat sidosryhmähaastatteluja enemmän. Lisäksi kaivattiin enemmän keskustelua talouden roolista, lähtökohdista ja peruskäsitteistä. Alla kuvataan osallistujien esiin nostamia talouden tulevaisuus-kysymyksiä esimerkinomaisesti. Aihealueet eivät ole tärkeysjärjestyksessä (ks. myös HELSUS 2022 ja Bhatia 2022).

Geotalouden kehitys kytkeytyneessä ja epävarmassa maailmassa. Miten talouden ja muiden ilmiöiden globaalit kytkennät vaikuttavat yhteiskunnissa? Mikä on talouden rooli tulevaisuuden geopolitiikassa? Miten rakennetaan resilientti talous, ja onko se nykyisessä talousjärjestelmässä mahdollista?

Talouden peruskäsitteet ja lähtökohdat. Mikä on talouden päämäärä, ja miten mitaamme sitä kokonaisvaltaisesti? Mitä arvo on, ja mikä on tulevaisuudessa arvokasta? Kuinka talouden resursseja hallitaan, ja kuka saa tulevaisuudessa määrittää miten resurssit kohdennetaan? Miten talouden instituutioiden (esim. keskuspankit, osakeyhtiölaki, eläkejärjestelmä) roolit muuttuvat tulevaisuudessa?

”Kansainvälisessä media-aineistossa ote oli suomalaista useammin uudistumista tavoitteleva ja keskustelu totuttua ajattelua kyseenalaistava.”

Taloujärjestelmä. Kuinka saavutamme planetaarisesti kestäväen taloujärjestelmän, joka ei perustu tuloeroihin ja eriarvoisuuteen? Onko muu kuin kapitalistinen talous mahdollinen? Millaisia vaihtoehtoja meillä on nykyisenkaltaiselle kapitalismille? Kuinka muutamme taloujärjestelmää niin, ettei se perustu valtaviin tuloeroihin ja eriarvoisuuteen?

Ympäristö, luonnonvarat ja kulutus.

Miten luonnonvarojen rajallisuus voisi heijastua paremmin taloudellisessa toiminnassa? Miten ja millä hinnalla pystymme irtautumaan fossiilisista polttoaineista? Miten tuodaan enemmän läpinäkyvyyttä tuotannon aiheuttamiin ympäristövaikutuksiin? Onko kestävä kulutus mahdollista ja miltä se näyttäisi? Miten maailman rikkaimpien kuluttaminen saadaan kestäväksi? Miten ekologinen jälleenrakennus toteutetaan? Miten kiertotalouden tulisi ilmentyä eri tasoilla?

Hyvinvointi ja eriarvoisuus. Minkälaista on hyvä elämä? Pitäisikö nykyinen hyvinvointikäsitteemme ja talouden rooli siinä kyseenalaistaa? Miten mittamme hyvinvointia BKT:n sijaan? Mikä on hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuus? Miten hyvinvointiyhteiskuntaa ylläpidetään ja palvelut turvataan planetaaristen rajojen puitteissa? Miten taata energia- ja ruokaturva maailmanlaajuisesti?

Taloukasvu. Miksi nykyisen kaltaisen talouden on pakko kasvaa? Miten talous tulisi järjestää, jotta tätä pakkoa ei olisi? Miten talouden mahdollinen romahdus silloin vältetään? Millaisia ovat taloukasvun vaihtoehdot? Miten siirrytään kasvutaloudesta regeneratiiviseen eli uusintavaan talouteen? Miten vapautetaan taloukasvuun liittyvää poliittista mielikuvitusta?

Toimijuus ja osallisuus kestävyyssiirtymässä. Millaiseen yhteiskuntasopimukseen ekososiaalinen talous voisi perustua? Mitkä ovat muutoksen esteet? Mitkä ovat politiikan, yritysten, yksilöiden ja kansalaisaktiivisuuden roolit ja vastuut muutoksen toteuttamisessa? Miten miljardöörit saadaan mukaan talkoisiin?

Osaaminen ja koulutus. Millaista koulutusta tulevaisuuden kestävä talous edellyttää? Miten lisätään talousaiheita käsittelevän koulu-

tuksen tulevaisuussuuntautuneisuutta? Millainen tieto on relevanttia silloin, kun kuvitellaan talouden tulevaisuutta?

Arvot ja etiikka. Millainen on tulevaisuuden talouden eettinen ja kulttuurinen perusta? Miten talouteen liittyvistä arvoista, toiveista ja haluista voidaan keskustella rehellisesti ja kriittisesti? Onko menestykselle toista tavoitetta kuin kulutus? Mikä on taloudellisen kilpailun ja taloudellisen individualismin vaikutus ihmiskäsitykseen?

Sitran marraskuussa toteuttamassa tulevaisuuden kilpailukyvyn ennakoitiprosessissa (Hämäläinen 2022) eri alojen suomalaiset asiantuntijat kokoontuivat työpajoihin pohtimaan Suomen kilpailukyvyn tulevaisuutta. Kilpailukyvyistä käytävän keskustelun rikastamisen tarve oli yksi keskeisistä johtopäätöksistä. Lyhytjänteiseen hinta- ja kustannuskilpailukyvyyn painottuvan keskustelun sijaan kaivattiin syvällisempää ja painokkaampaa keskustelua rakenteellisen kilpailukyvyn tekijöistä. Kyse on tällöin niistä monipuolisista talouden ja yhteiskunnan rakenteellisista tekijöistä, joiden varaan kansantalouden kilpailukyky voi rakentua pitkällä aikavälillä.

Prosessin osallistajat muistuttivat myös, että kilpailukyky on keino, ei itseisarvoinen tavoite. He peräänkuuluttivatkin kansantalouden kilpailukyvyn perimmäisten tavoitteiden uudelleen määrittämistä. Talouden menestyksen rinnalla yhä tärkeämpänä kansantalouden kilpailukyvyn tavoitteena nähtiin yhteiskunnan elinvoiman ja resilienssin vahvistaminen, jota työpajassa myös Suomen kestäväksi kukoistukseksi kutsuttiin.

Kokonaisuutena taloukeskustelussa on tarve liittää talous entistä vahvemmin muihin yhteiskunnallisiin tulevaisuuskysymyksiin, kuten ympäristöön, vaurauteen ja eriarvoisuuteen sekä digitalisaatioon. Kun talouden tulevaisuutta katsotaan yhä enemmän näiden teemojen kautta, myös talouteen liittyvät peruskäsitteet, kuten talouden peruskäsitteet, taloujärjestelmä, taloukasvu, kilpailukyky, rahoitus ja velka sekä julkisen ja yksityisen sektorin roolit talouden kehittämisessä nousevat uudella tavalla keskustelun kohteeksi.

sessä aineistossa huomattavaa oli perinteisten markkinakapitalismia puolustavien julkaisujen (esim. Financial Times) ja organisaatioiden (esim. OECD ja WEF) kasvanut kritiikki järjestelmää kohtaan. Ne esittävät näkemyksensä, että talous on usein kykenemätön hinnoitteluun, ehkäisemään ja hoitamaan ilmasto- ja luontoa rappeuttavia voimia sekä sosiaaliseen ja taloudelliseen eriarvoisuuteen liittyviä ulkoisvaikutuksia.

Kilpailukykykeskustelussa (ks. Meedius 2021, Hämäläinen 2022) työmarkkinajärjestöjen edustajat olivat merkittävässä roolissa suomalaisessa media-aineistossa. Tämä sektori puuttui kansainvälisestä keskustelusta kokonaan. Samoin korkeamman tason poliittiset päättäjät osallistuivat kilpailukykykeskusteluun suomalaisia päättäjiä aktiivisemmin. Suomessa mediakeskustelussa olivat äänessä hyvin usein yksittäisten yritysten edustajat – etenkin teollisuuden yritysjohtajat – sekä elinkeinoelämän edunvalvontajärjestöt. Kansainvälisessä aineistossa taas ääneen pääsivät huomattavasti useammin talouden tai politiikan ammattikomentaattorit, konsultit ja tutkijat.

Ympäristöaiheista käyty suomalainen mediakeskustelu talouden tulevaisuudesta poikkesi merkittävästi muista teemoista käydystä keskustelusta. Vaikka siinäkin äänessä oli monipuolinen joukko talousasiantuntijoita ja päättäjiä, artikkeleissa referoitiin muita aiheita useammin myös tutkijoita ja ympäristöjärjestöjen edustajia. Aineistossa esiintyi myös kirjailijoiden ja kolumnistien näkemyksiä. Ero kansainvälisen keskusteluaineiston osallistujajoukkoon oli siten melko pieni. Keskustelijoiden monipuolisuus Suomessa heijastui myös keskustelujen sisältöön. Eri teemoista nimenomaan ympäristöaiheinen keskustelu talouden tulevaisuudesta muistutti sisällöltään eniten kansainvälistä.

Twitter laajentaa muttei paranna keskustelua

Twitterissä keskusteltiin vuonna 2021 aktiivisesti talouden tulevaisuudesta. Yksittäisiä keskustelijoita oli 9 685. Keskustelijoiden suuri enemmistö (69 %) oli 25–44-vuotiaita ja heistä noin 70 prosenttia oli miehiä. Suurimpia reaktiomääriä saaneiden Twitter-keskustelijoiden joukossa oli muun muassa tutkijoita, ilmastotoaktiiveja ja yrittäjiä sekä muita yhteiskunnallisista ja talouden asioista kiinnostuneita kansalaisia, joilla ei ollut havaittavissa selkeitä poliittisia kytköksiä. Lisäksi monet merkittävistä Twitter-vaikuttajista olivat tunnettuja poliitikkoja, usein puolueidensa johtohahmoja. (Meedius 2022).

Twiittien määrässä mitattuna aktiivisimmat instituutiot olivat raha- ja pääomamarkkinoiden asiantuntijaorganisaatiot: Inderes (6. sija), Suomen Pankki (7. sija) ja Arvopaperi (9. sija) sekä talouskysymyksiä laajemmin tarkasteleva Etna (12. sija). Twiittien aiheuttamien reaktioiden ja viestien levinneisyyden osalta nämä instituutiot jäivät kuitenkin huomattavasti jälkeen yksittäisistä Twitter-vaikuttajista (Meedius 2022).

Keskustelu talouden tulevaisuudesta nousi Twitter-keskustelun yleisiä lainmukaisuuksia. Luonteeltaan nokittelevat ja provosoiivat sekä vasemmisto-oikeisto-retoriikkaa korostavat viestit saivat osakseen eniten huomiota muun muassa tykkäysten, jakamisten ja kommentointien kautta. Osallisuuden näkökulmasta Twitter-keskustelu siis laajentaa jonkin verran osallistujien joukkoa, mutta keskustelun kapeuden, sävyn tai miesvaltaisen keskustelun osalta se ei juuri tuo keskusteluun uutta.

Nuoret asiantuntijat kokevat ulkopuolisuutta

Sitran yhteistyössä Helsingin yliopiston kestävyystieteen instituutti HELSUSin sekä Rethinking Economics Suomi -yhdistyksen kanssa maaliskuussa 2022 järjestämässä työpajoissa keskusteltiin siitä, mitä haasteita työpajoihin osallistuneet korkeakouluopiskelijat ja nuoret asiantuntijat kokevat osallistumisessa talouden tulevaisuutta koskevaan keskusteluun (ks. HELSUS 2022 ja Bhatia 2022b).

Kummassakin työpajassa osallistujien vastaukset olivat hyvin samansuuntaisia. Seuraavat näkökulmat koettiin keskeisimmiksi haasteiksi.

Vallitsevan keskustelun kapeus. Suurimpana haasteena työpajojen osallistujat kokivat talouden tulevaisuuteen liittyvät vahvat näkemyserot ja yhteensovittamattomat paradigmat. Monet kokivat, että yhteiseen kieleen ja yhteisymmärrykseen on hyvin vaikea päästä, kun vallitseva talouskeskustelu perustuu niin fundamentaalisesti erilaiselle maailmankäsitykselle kuin mitä itsellä on. Näkemyseroista mainittiin etenkin vallalla olevien paradigmojen ja välttämättömien uusien kestävyysnäkökulmien yhteensopimattomuus. Taloudelliseen rationaliteettiin perustuvan argumentoinnin rinnalle kaivattiinkin arvopohjaista keskustelua talouden ja sen ohjauksen perimmäisistä tavoitteista. Työpajoissa peräänkuulutettiin myös enemmän mielikuvitusta ja rohkeutta kyseenalaistaa vallitsevia oletuksia.

Talouskeskustelun saavutettavuus. Työpajojen osallistujat kiinnittivät huomiota siihen, että keskustelua talouden tulevaisuudesta käydään useimmiten ekonomistien ja muiden talousvaikuttajien välillä. Keskustelu liikkuu pääasiassa makroekonomian tasolla, jolloin osallistujat kokivat sen hyvin teoreettiseksi, abstraktiksi tai tekniseksi. Keskustelun kieltä pidettiin vaikeaselkoisena.

Lupa osallistua. Työpajojen osallistujat kokivat myös, ettei heillä ole ”lupaa” osallistua keskusteluun. Heidän kokemuksensa mukaan vallalla on ajatus, että vain harvoilla asiantuntijoilla ja vaikuttajilla on kuulemisen arvoisia näkemyksiä ja riittävää ymmärrystä talouden

kysymyksistä. Lisäksi kiinnitettiin huomiota talouskeskustelun miesvaltaisuuteen. Erityisesti naiset kokivat keskusteluun osallistumisen kynnyksen korkeaksi silloinkin, kun katsoivat itsellään olevan tärkeitä näkökulmia jaettavaksi.

Epävarmuus omasta osaamisesta. Työpajoihin osallistui sekä taloustieteen että muiden tieteenalojen opiskelijoita ja nuoria asiantuntijoita. Monet kokivat, että ellei itsellä ole vahvaa taloustieteellistä koulutusta, keskusteluun on erittäin vaikeaa osallistua. Osallistujat pohtivat muun muassa, kuinka he voivat kokea, että juuri itsellä on sanottavaa talouskeskusteluun, ja ovatko omat näkökulmat liian utopistisia.

Leimaantumisen pelko. Työpajojen osallistujat kokivat julkisuudessa käytävän talouskeskustelun melko polarisoituneeksi ja kärjistäväksi. Nykyisen systeemin realiteetteja on osallistujien mielestä vaikea kyseenalaistaa leimautumatta ”haihattelijaksi”. Osallistujat epäröivätkin osallistua keskusteluun sen pelossa, että heidät jätetään keskustelun ulkopuolelle tai siksi, että osallistuminen johtaa kielteisiin henkilökohtaisiin seurauksiin. Erityisesti sosiaalisen median keskustelua kartettiin ”someteilauksen” pelossa.

Nuoret voivat vahvistaa moniäänisyyttä

Edellä kuvatuissa korkeakouluopiskelijoiden ja nuorten asiantuntijoiden työpajoissa tunnistettiin myös talouden tulevaisuuskeskusteluun osallistumiseen liittyviä mahdollisuuksia. Osallistujat nostivat esiin etenkin seuraavat kolme teemaa.

Yhdessä oppiminen ja innovaatiot. Moniääninen keskustelu talouden tulevaisuudesta tuo esille uusia ajatuksia ja lähestymistapoja. Näkökulmat laajenevat, jolloin yhteiskunnassa on mahdollista saada aikaan laaja-alaisempia muutoksia. Eri lähtökohdista ponnistavien ajatusten kohtaaminen on keskeinen innovaatioiden lähde. Oman ajattelun viitekehys laajenee kuuntelemalla erityisesti keskustelussa aliedustettujen tahojen näkemyk-

siä. Moninainen keskustelu laajentaa mahdollisuuksia kuvitella tulevaisuuden talous toisin.

Ajan henki. Meneillään oleva maailmantalouden murros on havahduttava. Se tarjoaa mahdollisuuksia pysähtyä talouden tulevaisuuden peruskysymysten ääreen. Uusille ajatuksille ja äänille voi löytyä uutta tilausta, kun monet etsivät muutosta. Esimerkiksi ymmärrys talouden ekologisista reunaehdoista tavoittaa suuren yleisön yhä laajemmin. Uutta ajattelua tuovat myös uudet kansainväliset aloitteet ja ajattelun viitekehykset (vrt. Järvensivu ym. 2022), kunhan niiden ääreen maltetaan pysähtyä. Mahdollisuutena nähtiin myös kasvava kiinnostus vaihtoehtoisia tulevaisuuksia kohtaan.

Informaatioteknologia ja turvalliset tilat. NykYTEknologia mahdollistaa talouden tulevaisuudesta käytävän keskustelun uusissa medioissa ja uusilla alustoilla, jolloin keskustelu tavoittaa myös uusia ryhmiä. Riskinä on kuitenkin eri alustoilla tapahtuvien keskustelujen eriytyminen tilanteessa, jossa tarvetta on erilaisten ajatusten kohtaamiselle. Valtamediat

eivät osallistujien mielestä tarjoa tiloja riittävän monipuoliselle keskustelulle, ja toisaalta avoimissa sosiaalisen median kanavissa keskustelusta ei koeta turvalliseksi. Turvallisille, moniäänisyyttä vahvistaville keskustelun tiloille onkin työpajojen osallistujien mukaan voimakas tarve.

Aikana, jolloin talouden resilienssin kasvattaminen on mahdollista vain monialaisen keskustelun ja ennakoinnin kautta, nuorten talouden tulevaisuudesta kiinnostuneiden opiskelijoiden ja asiantuntijoiden jääminen talouskeskustelun ulkopuolelle heikentää merkittävästi kykyämme kyseenalaistaa totuttuja oletuksia ja etsiä uusia. Vaikka monilla opiskelijoilla ei ole valmiita vastauksia moniin talouskysymyksiin, heidän esittämänsä kysymykset talouden tulevaisuudesta voivat auttaa haastamaan rakentavasti totuttuja oletuksia niin talouden nykytilasta kuin tulevaisuudesta. Yksi työpajan osallistujista toikin esille, että moninainen keskustelu laajentaa mahdollisuuksia kuvitella tulevaisuuden talous toisin.

”Niissä aiheissa ja niistä lähtökohdista, joissa talouskeskustelua käydään, suomalaiset keskustelijat ovat asiantuntevia – ja heidän panoksensa on ehdottaman tarpeen tulevaisuudessakin. Haasteena on pikemminkin se, mistä ei keskustella, keiden ääni ei kuulu ja miksi se ei kuulu.”

5 Talouskeskustelun tulevaisuus

Haaste talouden tulevaisuudesta käytävälle keskustelulle ei ole se, kuka keskustelee ja mistä, vaan se, mistä ei keskustella ja keiden ääni ei kuulu. Monimutkaisessa maailmassa ja epävarmassa ajassa tarvittavaa talouden resilienssiä voidaan rakentaa myös talouskeskustelun keinoin. Se edellyttää keskustelun moninaisuuden vahvistamista, rohkeaa ja rakentavaa otetta sekä avoimuutta vaihtoehdoille tulevaisuuksille.

Mihin sormemme osoittaa?

Tarkastelun pääpaino tässä työpaperissa on ollut siinä, millaista tulevaisuuskeskustelua toimituksellisessa verkkomediassa Suomessa käydään. Vuodelta 2021 kerätyn media-aineiston (Meedius 2022) pohjalta talouden tulevaisuuden liittyvä julkinen keskustelu näyttäytyy kapeana, lyhytjänteisenä ja jännitteisenä.

Mediakeskustelun tilaa hallitsevat pankki-ekonomistit ja muut talousasiantuntijat, elinkeinoelämän ja työmarkkinajärjestöjen edustajat sekä poliittiset toimijat, jotka katsovat taloutta lähinnä ”talouden näkökulmasta”. Samalla talouden uudistaminen ja ristipölytys teknologisen kehityksen, ympäristö-, hyvinvointi- ja eriarvoisuuskysymysten sekä kulttuuristen muutosten kanssa jää heikommaksi.

Vaikka tuloksista ei voi päätellä, että talouden tulevaisuudesta käytävä mediakeskustelu olisi Suomessa jotenkin heikompaa kuin verkkomaissa, tarkastelu herättää kysymyksen siitä, miten valmiita olemme vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin.

Mistä selvitysten tulokset johtuvat? Mitä ymmärrämme talouskeskustelulla ja millaista keskustelua talouden tulevaisuudesta pidämme toivottavana? Millaisia valtarakenteita talouskeskusteluun liittyy? Missä määrin on kyse keskusteluun osallistuvista, missä määrin median valinnoista, ja missä määrin yhteiskunnallisen keskustelun yleisemmästä luonteesta? Emme pyri tässä työpaperissa tarjoamaan vastauksia näihin kysymyksiin, vaan pikemminkin esittämään näkökulmia, joita sekä talouskeskus-

telijoiden, median että laajemmankin yleisön kannattaisi pohtia.

Yhteiskunnallisen talouskeskustelun haasteista olisi liian helppoa osoittaa sormella niitä tahoja, jotka osallistuvat nykyiseen keskusteluun. Niissä aiheissa ja niistä lähtökohdista, joissa talouskeskustelua käydään, suomalaiset keskustelijat ovat asiantuntevia – ja heidän panoksensa on ehdottoman tarpeen tulevaisuudessakin. Haasteena on pikemminkin se, mistä ei keskustella, keiden ääni ei kuulu ja miksi se ei kuulu.

Antavatko nykyiset keskustelijat ja toisaalta keskusteluareenat riittävästi arvostusta ja tilaa erilaisille näkemyksille ja kannustavatko ne myös omista näkökulmista poikkeavien näkökulmien kuulemiseen? Kannustetaanko esimerkiksi tutkijoita riittävästi osallistumaan keskusteluun?

Sitran teettämien selvitysten tarkoituksena ei ole ollut syventyä median rooliin talouden tulevaisuuskeskustelun suuntaajana. Tulokset kuitenkin herättävät lukuisia kysymyksiä myös siihen liittyen: Mikä on median rooli talouskeskustelun agendan asettamisessa? Missä määrin median valinnat vaikuttavat julkiseen talouskeskusteluun – ja toisinpäin? Entä millaisiin viitekehyksiin ja tulevaisuusoletuksiin kirjoitukset nojaavat, ja miten se vaikuttaa käytettävien tiedonlähteisiin? Entä millaisena talousjournalismin ja yleisjournalismin keskinäiset roolit nähdään talouden tulevaisuuteen liittyvän keskustelun herättäjinä? Vai onko pandemia-aika sitonut toimitusten resursseja niin, että muu mediakeskustelu on jäänyt tässä ajassa tavanomaista kapea-alaisemmaksi?

Kaupallinen media joutuu tasapainoilemaan kysynnän ja tarjonnan kanssa. Missä määrin mediavälitteisen talouskeskustelun sisällössä on kyse pyrkimyksestä vastata siihen, mitä kansalaiset ”tilaavat”? Suomalaisen media-keskustelun aiheet vastaavat nimittäin melko hyvin niitä talousaiheita, jotka ovat Sitran tulevaisuusbarometrin (Dufva ym. 2021) mukaan suomalaisille tärkeitä: hyvinvointivaltion säilyttäminen, työllisyys ja julkisen talouden tasapaino.

Selvityksemme ei mahdollista talouteen kytkeytyvän tulevaisuuskeskustelun vertaamista muista yhteiskunnallisista aiheista käytävään tulevaisuuskeskusteluun. Onkin mahdollista, että osa keskustelun kapeudesta ja lyhytjänteisyydestä ei liity itse talouskeskusteluun, vaan ajallemme tyypillisen mediakeskustelun ja muun yhteiskunnallisen keskustelun yleisiin piirteisiin. Silti on syytä kysyä, miten media voisi omalta osaltaan vahvistaa talouteen liittyvän tulevaisuuskeskustelun monipuolisuutta, esimerkiksi nostamalla esiin uusia aiheita, näkökulmia ja puhujia.

Media ei myöskään toimi erillään muusta yhteiskunnasta, vaan koko yhteiskunta osallistuu sen muotoiluun, millaisista lähtökohdista talouden tulevaisuudesta Suomessa keskustellaan. Tapamme keskustella taloudesta ja sen tulevaisuudesta on kehkeytnyt nykyiseen muotoonsa pitkän ajan kuluessa. Siihen ovat vaikuttaneet lukuisat tekijät esimerkiksi historiassamme, kulttuurissamme, koulutusjärjestelmässämme, arvomaailmassamme, elinkeinorakenteessamme ja kansainvälisissä suhteissamme.

Mikäli haluamme kehittää taloudesta käytävää yhteiskunnallista keskustelua tulevaisuuden haasteisiin vastaamiseksi, on tärkeä, ettei sormella osoiteta keskustelijoita, keskusteluun mukaan pyrkiviä, mediaa eikä kansalaisiakaan. Keskustelukulttuurimme kehittämisen vastuu on yhteinen. Siksi tarjoamme seuraavaksi rakennuspaloja, jotka soveltuvat kaikkien talouden tulevaisuuskeskustelusta kiinnostuneiden käytettäväksi.

Tulevaisuuskeskustelua voidaan käydä eri tasoilla ja aikajänteillä

Se, millaisena olemme tottuneet näkemään tulevaisuustiedon, ennakoinnin ja tulevaisuuteen vaikuttamisen sekä se, millä aikajänteellä katsomme tulevaisuutta, vaikuttaa olennaisesti tapamme keskustella talouden tulevaisuudesta.

Vaikka näkemys keskeisistä tulevaisuuden haasteista olisikin jaettu, se millaisella aikajänteellä ja lähestymistavoilla haemme haasteisiin ratkaisuja, voi olla hyvinkin erilainen. Monet syvällisemmistä talousajattelun ja -mallin muutoksista voivat vaatia kypsyykseen ja arkeen vaikuttaakseen enemmän aikaa, kun taas talouden nykyisen työkalupakin monipuolisempi käyttäminen tai talouden toimintamallien uudistaminen nykyisestä talousmallista ponnistaen voi tapahtua nopeammin.

Esittämiemme media-analyysien tulosten perusteella suomalainen keskustelu talouden tulevaisuudesta painottuu talouspoliittisen ohjauksen kehittämiseen lyhyellä aikajänteellä. Kansainvälisessä vertailuaineistossa tilanne on pitkälti sama, mutta sen rinnalla keskustelua käydään hieman enemmän myös talouden uusista toimintamalleista sekä talousajattelun ja -järjestelmän syvällisemmästä uudistamisesta. Aikamme viheliäisten ongelmien ratkaisemiseksi tarvitaan yhtäaikaista keskustelua talouden tulevaisuudesta kaikilla aikajänteillä ja syvyystasoilla (Hellström & Porevuo 2020).

Tulevaisuuden ennakoinnin piirissä on pitkään puhuttu niin kutsutusta VUCA-maailmasta. Sillä viitataan nykyisen toimintaympäristömme epävakauteen, epävarmuuteen, kompleksisuuteen ja monitulkintaisuuteen (Volatile, Uncertain, Complex, Ambiguous). Sen ohella voidaan puhua myös BANI-maailmasta, jota luonnehditaan hauraaksi, jännittyneeksi, epäjatkuvaksi ja käsittämättömäksi (Brittle, Anxious, Non-linear, Incomprehensible) (Sridharan 2021). Sitran megatrendiraportissa (Dufva 2020) taas puhutaan ”postnormaalista ajasta”, jossa korostuvat yllätykset, epäjatkuvuudet ja ristiriidat.

Postnormaalissa ajassa tulevaisuuskeskustelu ei voi perustua yksinomaan talouden ennusteisiin ja ennakoituihin muutoksiin varautumiseen. Talouden tulevaisuutta ei vielä ole olemassa, se voi olla yllätyksellinen ja siihen on mahdollista vaikuttaa. Tämä edellyttää valitsevien tulevaisuusoletusten haastamista, vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvittelua sekä niihin vievien uusien polkujen avaamista.

Eräs keskeisistä reilun, kestävä ja kilpailukykyisen yhteiskunnan edellytyksistä on rohkeus, salliva ja innostava talouskeskustelu. Mitä rohkeammin ja monipuolisemmin keskustelme, sitä paremmat edellytykset meillä on menestyä tulevaisuudessa. Monitieteinen tutkimus ja kokonaisvaltainen keskustelu vahvistavat yhteiskunnan kykyä omaksua maailman muutokseen paremmin soveltuvia uusia ajatus- ja toimintamalleja sekä kykyä palautua ja vahvistua yllättävistä kriiseistä (Hellström 2016).

Tulevaisuuskeskustelun rakennuspaloja

Postnormaalissa ajassa erilaiset kehityskulut ovat voimakkaasti kytkeytyneet toisiinsa ja kehitys voi olla epäjatkuva. Millaista on tämän ajan tarpeisiin vastaava talouskeskustelu? Entä miten hyvin suomalainen mediakeskustelu vastaa näihin tarpeisiin?

Tiivistämme havainnot kymmeneen vinkkiin, jotka tukevat niin yksilöiden, organisaatioiden, tieteenalojen kuin ammattikuntien kehittymistä sekä tulevaisuuskeskustelijana että keskustelun kehittäjänä ja uudistajana (ks. boksi julkaisun lopussa).

1

Ennustamisesta ennakointiin. Selvitystemme mukaan valtaosa talouden tulevaisuuteen liittyvästä mediakeskustelusta keskittyy pörssikursseihin tai nykyisten talousmittareiden heijastamiseen tulevaisuuteen. Keskustelu talouden tulevaisuudesta on siis pitkälti keskustelua talousennusteista. Postnormaalissa ajassa korostuu tarve ennakoida ennustamisen sijaan. Enna-

koinnissa keskeistä on mahdollisten tulevaisuuksien moninaisuus ja niihin liittyvä epävarmuus ja yllätyksellisyys. Vinkkejä mahdollisista tulevaisuuksista voi saada esimerkiksi heikoista signaaleista, jotka voivat olla merkkejä orastavista muutoksista. Tulevaisuuden moninaisuuden kautta meidän on mahdollista kuvitella toivottavia ja epätoivottavia tulevaisuuksia sekä ennen kaikkea nähdä oma roolimme toivottavien tulevaisuuksien tekemisessä tai epätoivottavien tulevaisuuksien estämisessä.

2

Tulevaisuusoletusten haastaminen.

Meidän pitää olla entistä tietoisempia omista tulevaisuusoletuksista ja pyrkiä haastamaan niitä, jotta kykenisimme avartamaan ajatteluamme ja kuvittelemaan uusia mahdollisuuksia. Tulevaisuusoletusten haastaminen on siten myös tärkeä osa talouden tulevaisuuskeskustelua. Selvityksissämme suomalainen talouskeskustelu näyttää valtavirta-ajattelua puolustavana. Talouden resilienssin lisäämiseksi tarvitaan myös nykyoletuksia ja nykyisiä viitekehyksiä rohkeasti ja rakentavasti haastavaa ajattelua ja keskustelua.

3

Pitkä aikajänne. Talouteen liittyvien tulevaisuusoletusten ja totuttujen ajattelutapojen haastaminen on sitä helpompaa, mitä kauemmas tulevaisuuteen katsotaan. Pitkän aikajänteen kautta talouteen liittyviä erilaisia polkuriippuvuuksia on myös helpompi tarkastella kriittisesti. Polkuriippuvuuksilla tarkoitetaan aikaisempia päätöksiä ja kehityskulkuja, jotka ainakin lyhyellä tähtäyksellä sulkevat pois tulevaisuuden valinnan mahdollisuuksia. Esimerkiksi talouden kasvun ja ympäristöhaittojen välillä nähdään usein vahvoja riippuvuuksia, joita on vaikea purkaa nopeasti, vaikka se pitemmällä aikavälillä olisikin mahdollista. Pitkä aika-

jänne antaa siis tilaa ja mahdollisuuksia uudenaikaiselle ajattelulle sekä sitä tukeville aloitteille ja ratkaisuille.

4

Tulevaisuuskysymykset. Usein ajatellaan, että tulevaisuustiedon laaja-alaista koontia ja tulkintaa tarvitaan, jotta osaisimme antaa hyviä vastauksia aikamme polttaviin kysymyksiin. Sen rinnalla tarvitsemme yhä enemmän sellaista keskustelua ja tulkintaa, jossa vastausten sijaan tähtäimenä on monipuolisten tulevaisuuskysymysten esittäminen. Esimerkkejä opiskelijoiden ja nuorten asiantuntijoiden työpajoissaan tunnistamista tulevaisuuskysymyksistä on esitetty luvussa 4. Rohkeat tulevaisuuteen liittyvät kysymykset voivat avata uusia näkökulmia ja olla arvokkaita ajatusten avartajia juuri siksi, ettei kenelläkään ole niihin oikeita vastauksia.

5

Systeminen tarkastelu. Kompleksisessa ja kytkeytyneessä maailmassa suurimmat muutokset taloudessa syntyvät muiden yhteiskunnallisten muutosten yhteisvaikutuksena. Siksi esimerkiksi reilua ja kestäväää taloutta tavoiteltaessa peräänkuulutetaan usein systeemistä muutosta. Sen tueksi tarvitaan nykyistä laajapohjaisempaa, monitieteisempää ja moninäköalaiseen keskustelua talouden tulevaisuudesta. Sellaista tulevaisuuskeskustelua, jossa taloutta tarkastellaan yhtä aikaa useaan yhteiskunnalliseen teemaan kytkeytyvänä systeemisellä ilmiönä, käydään selvitystemme mukaan kuitenkin erittäin vähän.

6

Kansainvälinen näkökulma. Monet talouteemme merkittävimmin vaikuttavista muutostekijöistä tulevat rajojemme ulkopuolelta. Finanssikriisi, koronapandemia ja Ukrainan sota ovat kaikki esimerkkejä tästä. Suomalai-

sessä keskustelussa erityisen huolestuttava piirre on taipumus tarkastella talouden tulevaisuutta liian kotimaisin silmin. Selvitystemme mukaan esimerkiksi talouteen kohdistuvien uhkien nähdään syntyvän ennen kaikkea omista talouspoliittisista ratkaisustamme. Tulevaisuuden menestyssemme edellyttää vahvaa verkottumista kansainväliseen keskusteluun ja uusien suuntausten nykyistä aktiivisempaa tuomista osaksi kansallista keskustelua.

7

Moninaisuus ja resilienssi. Kun muutokset ovat epäjatkoja ja vaikeasti ennakoitavissa, tarvitaan resilienssiä eli kykyä sopeutua muutoksiin ja kehittyä niiden kautta. Kompleksisessa maailmassa resilienssi edellyttää moninaisuutta. Mitä moninaisempaa ajattelumme on, ja mitä moninaisempia toimintavaihtoehtoja pidämme mahdollisena, sitä helpompi meidän on sopeutua yllättäviinkin muutoksiin (Hämäläinen 2022). Moninaisuuden vahvistamiseksi talouden tulevaisuuteen liittyvää tietoa on tarvetta luoda ja tulkita osallistavasti, erilaisia tiedonlähteitä, -lajeja ja -muotoja monipuolisesti yhdistäen (Hellström ym. 2019).

Selvityksemme osoittavat, että mediassa esiintyvät keskustelunaiheet sekä niistä keskustelevien joukko ovat kapeita. Talouden tulevaisuudesta käytävä keskustelu hyötyisi muun muassa kansainvälisten vaikuttajien ja organisaatioiden, eri alojen tutkijoiden sekä naisten ja nuorten nykyistä vahvemmassa osallisuudesta. Taloustieteiden ohella esimerkiksi ympäristötutkimuksella, teknologian tutkimuksella, yhteiskuntatieteillä, kulttuurintutkimuksella sekä tulevaisuudentutkimuksella on tarjota monipuolista näkökulmia talouden tulevaisuuteen.

8

Tulevaisuustietoisuus ja -lukutaito.

Ajallemme ominainen epävarmuus aiheuttaa huolta ja ahdistusta. Näiden purkamiseksi tarvitsemme tulevaisuustietoisuuden ja tulevaisuuslukutaidon kasvattamista. Ahdistusta syntyy eniten silloin, kun emme ymmärrä käynnissä olevaa muutosta, hahmota kokonaiskuvaa tai koe vaikuttamisen mahdollisuuksia.

Talouskeskustelua käydään Suomessa usein makrotalouden tasolla ja vaikein taloustieteellisten termein, mikä on omiaan rajaamaan keskustelua seuraamaan pystyvien ja siihen osallistumaan pystyvien ihmisten joukkoa. Tämä on merkittävä este suomalaisten laajemman tulevaisuustietoisuuden ja -lukutaidon rakentamiselle. Talouden osalta tulevaisuustietoisuus tarkoittaa sitä, että ymmärrämme talouden tulevaisuuden vaihtoehtojen olevan oletettua moninaisempia, ja että voimme vaikuttaa niihin teoillamme.

9

Myönteiset tulevaisuuskuvat. Suomalaisessa talouden tulevaisuutta koskevassa keskustelussa kriisin tuntu on vahvasti läsnä. Erityisesti se korostuu talouspoliittisissa kysymyksissä. Vaikka pessimismiin olisikin perustelutuja syitä, uhkakuvien korostaminen ja muutoksia vastustava ote eivät aina vie kohti toivottua tulevaisuutta, vaan voivat jopa taannuttaa kehitystä. Tarvitsemme lisää myönteisiä tulevaisuuskuvia ja innostavia keskustelualoitteita, joiden pohjalta voimme kehittää uusia toimintamalleja tulevaisuuteen. Tulevaisuuskuvia rakennettaessa monialainen tietokaan ei yksin riitä, vaan

lisäksi tarvitaan erilaisten tulevaisuuksien kuvittelua ja näiden peilaamista nykyhetken valintoihin. Siihen tarvitaan sekä tieteellistä mielikuvitusta että yhteiskunnallista, humanistista ja taiteellista näkemystä.

10

Rakentava keskustelu. Jännitteinen aika korostaa tarvetta rakentavalle keskustelulle, jossa erilaisia totutustakin poikkeavia näkemyksiä arvostetaan esittäjästään tai hänen oppineisuudestaan riippumatta. Arvostus ei tarkoita yksimielisyyttä, vaan pyrkimystä kuulla ja ymmärtää omasta ajattelusta poikkeavia näkemyksiä. Jotta erilaisille näkökulmille olisi tilaa, keskusteluotteen on tärkeä olla rakentava ja dialoginen. Talouskeskustelussa tarvitaankin useiden eri näkökulmien ja osaamisalojen vuorovaikutusta, kunnioitusta, kuulemista, uteliaisuutta ja harkintaa suhteessa oman alansa tietoon. Suomalaisia talouskeskustelijoita on kuitenkin arvosteltu muun muassa portinvartiudesta, ja leimaantumisen pelko estää monia osallistumasta keskusteluun.

Tavoitteena tulisi olla yhteiskunta, jossa talouden tulevaisuudesta käytävän yhteiskunnallisen keskustelun koetaan olevan avointa kaikille aiheesta kiinnostuneille. Se edellyttää keskustelujen rakentavaa kohtaamista usealla eri tasolla, muun muassa taloustieteiden sisällä, taloustieteiden ja muiden tieteenalojen välillä, tieteen, päätöksenteon ja arjen asiantuntijuuden välillä sekä kansainvälisen ja kotimaisen keskustelun välillä.

Kymmenen vinkkiä talouden tulevaisuuskeskustelun kehittämiseksi

- 1.** Ennakoi vaihtoehtoisia talouden tulevaisuuksia, ja tunnista heikkoja signaaleja, jotka voivat olla merkkejä orastavista muutoksista.
- 2.** Tunnista ja haasta tulevaisuusoletuksia, joihin oma tai organisaatiosi talousajattelu perustuu.
- 3.** Katso riittävän pitkälle aikaan, jolloin nyt mahdottomalta tuntuva voikin olla taloudessa mahdollista.
- 4.** Pohdi, millaiset tulevaisuuskysymykset voisivat avata kokonaan uusia näkökulmia talouden tulevaisuuteen.
- 5.** Tunnista monipuolisesti, mihin erilaisiin yhteiskunnallisiin muutostekijöihin talouden tulevaisuus kytkeytyy.
- 6.** Seuraa eri tavoin ajattelevia kansainvälisiä talousajattelun edelläkävijöitä ja organisaatioita.
- 7.** Kutsu ja kannusta uusia ja yllättäviä tahoja osallistumaan talouskeskusteluun.
- 8.** Keskustele taloudesta tavalla, joka on ymmärrettävä ja houkuttelee muitakin osallistumaan.
- 9.** Kuvittele talouden tulevaisuuksia, jotka ovat perustellusti positiivisia ja innostavat muutokseen.
- 10.** Tunnista oman osaamisesi rajat ja suhtaudu muiden näkemyksiin uteliaasti ja arvostavasti, vaikka et olisikaan niistä samaa mieltä.

Lähteet

- Bhatia, R. (2022a):** Ilman luontoa ei ole taloutta – kestävä talouspolitiikka vaatii moniarvoista taloustiedettä. 15.3.2022 sivustolla www.verdelehti.fi julkaistu blogi. Www-lähde: <https://verdelehti.fi/2022/03/15/ilman-luontoa-ei-ole-taloutta-kesta-va-talouspolitiikka-vaatii-moniarvoista-taloustiedetta/>
- Bhatia, R. (2022b):** Nuoret asiantuntijat: Talouskeskustelu on jämähtänyttä – tarvitaan lisää mielikuvitusta ja moniäänisyyttä
- BIOS-tutkimusyksikkö (2019a):** Ympäristökriisi ja talouskeskustelun tila Suomessa, 27.5.2019 sivustolla www.bios.fi julkaistu verkkoartikkeli. Www-lähde: <https://bios.fi/ymparistokriisi-ja-talouskeskustelun-tila-suomessa/>
- BIOS-tutkimusyksikkö (2019b):** Ekologinen jälleenrakennus, 7.10.2019 ja 1.11.2019 päivitetty verkkoartikkeli. Www-lähde: <https://eko.bios.fi/>
- Dasgupta, P. (2021):** The Economics of Biodiversity: The Dasgupta Review, London: HM Treasury, February 2021.
- DiEM25:** The Green New Deal for Europe. Democracy in Europe Movement 2025. Www-lähde: <https://diem25.org/campaign/green-new-deal/>
- Dufva, M. Rowley, C. ja Vataja, K. (2021):** Tulevaisuusbarometri 2021, Sitran selvityksiä 184.
- Eskelinen, T. (2016):** Taloudesta, tieteestä ja näistä puhumisesta. 18.1.2016 sivustolla www.poliittinentalous.fi julkaistu blogi. Www-lähde: <http://www.poliittinentalous.fi/taloudesta-tieteesta-ja-naista-puhumisesta/>
- Eskelinen, T. ja Jonker-Hoffrén, P. (2017):** Taloustiede episteemisenä yhteisönä ja kamppailu asiantuntijuudesta, Poliittinen talous, 5(1), 91–120.
- Euroopan komissio (2019):** Euroopan vihreän kehityksen ohjelma. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, Eurooppa-neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Bryssel 11.12.2019.
- FIBS (2021):** Yritysvastuu 2021. Tiivistelmä. Www-lähde: <https://www.fibsry.fi/ajankohtaista/yritysvastuu-2021/>
- Harjuniemi, T. (2020):** Asiantuntijoita vai asiansa ajajia? Suomalaisten toimittajien näkemyksiä talouspolitiikan asiantuntijuu-desta, Helsingin yliopisto. Www-lähde: <https://www.hssaatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/Asiantuntijoita-vai-asiansa-ajajia.pdf>
- Hellström, E. (2016):** Onko talouskeskustelu vain taloustieteilijöille, 13.4.2016 sivustolla www.sitra.fi julkaistu blogi. Www-lähde: <https://www.sitra.fi/blogit/onko-talouskeskustelu-vain-taloustieteilijöille/>
- Hellström, E. ja Hämäläinen, T. (2020):** Kiihdyttääkö korona talouden uudistumista, artikkeli julkaisussa Megatrendit koronan valossa, Sitran selvityksiä 171.
- Hellström, E., Ikäheimo, H.-P., Hakapää, J., Lehtomäki, J. ja Saari, M. (2019):** Tiedonkäytön tulevaisuus yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, Sitra työpaperi 20.9.2019.
- Hellström, E. ja Porevuo, M. (2020):** Talous tulevaisuuden palveluksessa, Sitra työpaperi 19.10.2020.
- HELSUS. (2022):** Tulevaisuuden talouskeskustelun haasteet ja mahdollisuudet opiskelijoiden silmin. Helsingin yliopiston kestävyystieteen instituutti. 19.4.2022 julkaistu uutinen. Www-lähde: <https://www.helsinki.fi/fi/helsingin-yliopiston-kestavyys-tieteen-instituutti/uutiset/tulevaisuuden-talouskeskustelun-haasteet-ja-mahdollisuudet-opiskelijoiden-silmin>
- Hirvilampi, T., Peltomaa, J. ja Mervaala, E. (2021):** Kohti ekohyvinvointivaltiota, Alue ja ympäristö 50:2 (2021) ss. 1–7.
- Hämäläinen, T. (2022.):** Kilpailukyvyyn tulevaisuus. Sitran julkaisusarjassa julkaistava käsikirjoitus..

Järvensivu, P., Ahokas, J. ja Toivanen, T. (2022): Tavoitteena reilu ja kestävä talous: Siirtymään tähtäävät aloitteet suomalaisessa keskustelussa ja politiikassa. Keväällä 2022 Sitran julkaisusarjassa julkaistava käsikirjoitus.

Kestävyyspaneeli (2020): Kuka saa puhua taloudesta kestävyysmurroksen vipuvoimana? 14.12.2020 sivustolla www.kestavyyspaneeli.fi julkaistu blogi. Www-lähde: https://www.kestavyyspaneeli.fi/blog_post/kuka-saa-puhua-taloudesta-kestavyysmurroksen-vipuvoimana/

Kestävyyspaneeli (2021): Kuuden polun kestävyysmurrokset. Tabuista toimintaan. Toim. Eeva-Lotta Apajalahti, Linda Lamensalo, Jari Lyytimäki ja Katriina Soini. Www-lähde: <https://www.kestavyyspaneeli.fi/wp-content/uploads/sites/41/2021/10/Kuuden-polun-kestavyysmurrokset-tabuista-toimintaan.pdf>

Kestävän kehityksen asiantuntijapaneeli (2017): Kestävä talous – hämmäinen tabu? Kestävän kehityksen asiantuntijapaneelin 31.5.2017 sivustolla www.sitra.fi julkaistava julkilausuma. Kirjoittajat: Eva Furman, Eva Heiskanen, Heikki Hiilamo, Tuuli Hirvilampi, Eeva Hellström, Janne Hukkinen, Jaakko Kiander, Anne Birgitta Pessi, Juho Saari ja Tuula Sjöstedt. Www-lähde: <https://www.sitra.fi/julkaisut/kestava-talous-hahmainen-tabu/>

Kippo, J. ja Kempainen, E-L. (2022): Datankäytön potentiaalia varjostaa datajättien rymistely verkkoalustoilla – näin Suomessa keskusteltiin datataloudesta vuonna 2021. 1.4.2022 julkaistu artikkeli sivustolla www.sitra.fi. Www-lähde: <https://www.sitra.fi/artikkelit/datankayton-potentiaalia-varjostaa-datajattien-rymistely-verkkoalustoilla-nain-suomessa-keskusteltiin-datataloudesta-vuonna-2021/>

Mazzucato, M. (2018): Mission-oriented research ja innovation in the European Union, A problem-solving approach to fuel innovation-led growth. European Commission, Brussels.

Meedius (2021): Keskustelu- ja aiheanalyysi kansallisen kilpailukyyn tekijöistä, Meedius International Oy. Sitran tilaama taustaselvitys.

Meedius (2022): Talouden tulevaisuus, lähtötilakartoitus, Meedius International Oy. Sitran tilaama taustaselvitys.

Muhonen, R., Eskola, O., Leino, Y. ja Pölonen, J. (2016): Tutkimuksen monitieteisyys ja laatu, Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:12.

Parviainen, A. (2014): Mediassa paras ekonomisti on pankkiekonomisti, Kansantaloudellinen aikakauskirja, 110. vsk., 4/2014.

Raworth, K. (2017): Doughnut economics: seven ways to think like a 21st century economist, White River Junction, Vermont: Chelsea Green Publishing, 2017.

Rehn, A. (2016): Talous saa keskustelussa liian usein viimeisen sanan – mukaan pitäisi saada myös inhimillisyys ja sivistys, Kolumni Helsingin Sanomissa 15.10.2016. Www-lähde: <https://www.hs.fi/raha/art-200002925303.html>

Reunanen, E. ja Väliverronen, J. (2020): Tupo ja media: Talous- ja työmarkkinapoliittisen julkisuuden toimintahorisontit kolmella vuosikymmenellä, Tampere University Press, 2020.

Sridharan, M. (2021): BANI: A new framework to make sense of a chaotic world? 29.7.2021 sivustolla www.thinksights.net julkaistu verkkoartikkeli. Www-lähde: <https://thinkinsights.net/leadership/bani/>

Stenborg, M., Ahola, I., Palmén, O. ja Pääkkönen, J. (2021): Taloukasvun edellytykset tulevaisuudessa – lähtökohdat, suunnat ja ratkaisut. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2021:6.

Trebeck, K. (2018): Building a Wellbeing Economy. Teoksessa Macfarlane, L. (toim.) New Thinking for the British Economy. Open Democracy UK, 47–61.

VNK (2022): Suomen missiolähtöisen innovaatiopolitiikan kulmakivet (FIMO). Hanke-esittely sivustolla www.tietokayttoon.fi. Www-lähde: <https://tietokayttoon.fi/-/suomen-missiolahtoisin-innovaatiopolitiikan-kulmakivet-fimo->

World Economic Forum (2020): Davos Manifesto 2020: The Universal Purpose of a Company in the Fourth Industrial Revolution. Www-lähde: <https://www.weforum.org/agenda/2019/12/davos-manifesto-2020-the-universal-purpose-of-a-company-in-the-fourth-industrial-revolution/>

Liite. Taustaselvitysten ja työpajojen menetelmäkuvaus

A. Media-analyysi talouteen liittyvästä tulevaisuuskeskustelusta

(Meedius 2022)

Media-analyysin toteutti Sitran toimeksiantona Meedius International Oy.

Tutkimuskysymykset

Talouden tulevaisuuteen liittyvän yhteiskunnallisen keskustelun analyysin tavoitteena oli analysoida Suomen talouden tulevaisuuteen liittyvän keskustelun tilanne vuonna 2021. Keskeisimmät tutkimuskysymykset olivat:

- Missä medioissa talouteen kytkeytyvää tulevaisuuskeskustelua käydään ja kenen toimesta?
- Missä kontekstissa ja mistä näkökulmasta talouden tulevaisuudesta puhutaan?
- Minkä yhteiskunnallisten kehityskulkujen tai muutostekijöiden yhteydessä talouden tulevaisuudesta puhutaan?
- Millaisella tulevaisuuskuvalla (pessimismi vs. optimismi) keskustelu talouden tulevaisuudesta käydään?
- Miten suomalainen talouden tulevaisuudesta käytävä keskustelu eroaa kansainvälisestä (englanninkielisestä)?

Suomalainen ja kansainvälinen keskustelu verkkomedioissa

Lähdeaineisto. Selvityksen raakadata haettiin ajanjaksolta 1.1.–31.12.2021. Sekä suomenkielinen että englanninkielinen aineisto käsitti monipuolisesti sekä yleismedioita että talousmedioita.

Suomenkielinen toimituksellinen verkko-media-aineisto rajattiin lähderajauksen sijaan artikkelien saaman reaktiomäärin mitatuin vaikuttavuusperustein. Viisitoista vaikuttavinta verkkomediaa olivat vaikuttavuuden mukaisessa järjestyksessä kaupalehti.fi, arvopaperi.fi, hs.fi, msn.com, talouselama.fi,

sttinfo.fi, verkkouutiset.fi, yle.fi, puheenvuoro.uusisuomi.fi, is.fi, demokraatti.fi, maaseudun-tulevaisuus.fi, suomenmaa.fi, mtvuutiset.fi sekä ess.fi.

Englanninkielinen toimituksellisen verkko-mediaan lähdeotanta keskitettiin eri puolilta maailmaa koottuun, laadullisesti rajattuun englanninkieliseen aineistoon. Aineiston vähimmäisrajaus käsitti seuraavat mediat: BBC, Deutsche Welle, New York Times, Washington Post, Chicago Tribune, Politico, The Guardian, The Times, Independent, The Globe and Mail, Straits Times, Times of India, English Elpais, Korea Herald, The Sydney Morning Herald, South China Morning Post, China Daily, Al Jazeera, Wall Street Journal, Financial Times, Nikkei Asia, Financial Post, Handelsblatt, AP News, AFP, Economist, Harvard Business Review, France24, Mainichi, Xinhuanet, OECD.org sekä Europa.eu.

Aineiston suodatus ja rajaus. Selvityksen aineisto poimittiin raakadatasta hakusanoihin perustuvan automatiikan avulla kolmessa eri vaiheessa:

Ensimmäisessä vaiheessa suodattimena käytettiin tarkoitusta varten koostettua talous-sanastoa sekä tulevaisuussanastoa. Tulevaisuussanastossa oli yhteensä 53 hakusanaa, jotka kuvasivat erityyppistä tulevaisuustietoa ja tulevaisuusmenetelmiä (esim. tulevaisuus, ennuste, ennakointi, pitkä tähtäin, skenaario, visio, trendi, jne.), pitkää aikajännettä, kestävästä kehitystä tai murrosta ja epävarmuutta. Taloussanastossa oli yhteensä 93 hakusanaa, jotka kuvasivat muun muassa talouden peruskäsitteitä, talousjärjestelmää, markkinoita, talouskasvua, globaalia taloutta, julkista taloutta, yritystaloutta, finanssitaloutta, kilpailukykyä sekä yritystaloutta.

Taloussanaston ja tulevaisuussanaston avulla rajattu aineisto käsittää yli 224 200 artikkelia ja Twitter-viestiä. Näistä suomenkielisiä artikkeleita oli 20 400, suomenkielisiä Twit-

ter-viestejä 32 000 sekä englanninkielisiä artikkeleita 171 800.

Toisessa vaiheessa aineisto suodatettiin temaattisesti. Keskeisimpänä suodattimena käytettiin tällöin tulevaisuustutkimuksessa yleisesti käytettyä PESTEC-mallia (Political, Economic, Social, Technological, Environmental, Cultural) mukailevaa temaattista sanastoa. Sanastossa kuitenkin huomioitiin, että taloussanastoa (Economic) oli jo käytetty suodattimena ensimmäisessä vaiheessa. Lisäksi käytettiin eri toimialoja sekä tarkastelun tasoja (globaali, kansallinen, paikallinen, jne.) kuvaavia suodattimia. Toisen vaiheen suodattimet koostuivat yli 200 eri hakusanasta sekä lisäksi näiden monista synonyymeista ja taivutusmuodoista.

Toisen vaiheen mukaisen teemajaottelun jälkeen aineisto koostui 33 700 artikkelista, joista suomenkielisiä oli 4 500 ja englanninkielisiä 29 200. Temaattisen jaotteluun jälkeen nähtiin, että noin 80 prosenttia aineistosta ei kytkeytynyt mihinkään teemaan, vaan niissä käsiteltiin talouden tulevaisuuskysymyksiä ”puhtaina” talouskysymyksinä. Analyysissa pyrittiin tunnistamaan myös tämän aineiston yleispiirteet.

Kolmannessa vaiheessa teemakohtaista aineistoa rajattiin vielä sen perusteella, miten paljon verkkomedian artikkelit saivat osakseen reaktioita, jakoja sekä kommentteja avoimissa sosiaalisen median lähteissä. Näin rajattu aineisto käsitti noin 3 000 teemakohtaisesti suurimman vaikuttavuuden artikkeleita, joista puolet olivat englanninkielisiä.

Aineiston analyysi. Lopuksi automatiikan avulla yllä kuvatuin tavoin rajatun aineiston relevanssi tarkastettiin kussakin teemassa käsin. Relevanttiusperustein tarkempaan analyysiin päätyi noin 300 tutkimuskysymysten kannalta relevanttia artikkeleita, joista yli puolet oli suomenkielisiä. Analytikot lukivat koko aineiston ja analysoivat sen kvalitatiivisesti.

Aineiston käsittelyssä ja analyysissä käytettiin apuna laskentaohjelmia sekä analyysiohjelmiston sisäisiä työkaluja. Laadullisessa analyysissä tarkasteltiin havaintoja, jotka jäävät automatiikkaa käyttämällä varjoon. Lisäksi

yhdistämällä hiljaisia signaaleja toisiinsa aiheen kannalta oleellisen kokonaiskuvan luomiseksi.

Rajoitteita. Hakusanaston laajuuden takia raaka-aineistoa löytyi ”optimaalista enemmän”. Taloussanastoa käytetään mediassa laajalti, vaikka taloutta käsiteltäisiinkin hyvin pinnallisesti tai ei yhtään. Tulevaisuussanasto puolestaan oli (tarkoituksella) hyvin laaja-alainen. Hakukriteeriksi määritelty molempien sanastojen lomittuminen (eri sanojen kohdalla eri tavalla) johti eheään ja laajaan raaka-aineistoon, jota täytyi kuitenkin siivota epäolennaisista osumista ja työstää tematisoinnin puitteissa.

Suomenkielinen Twitter-aineisto

Twitter-keskustelun aineisto haettiin samalta ajanjaksolta kuin edellä kuvattu verkkomedia-aineisto (1.1.–31.12.2021). Raakadata käsitti yhteensä 32 000 twiittiä, joista tutkimukseen otettiin 500 tykkäysten, jakamisten ja kommentoinnin osalta suurimman huomion saanutta twiittiä. Näistä 171 valikoitiin lopulliseen analyysiin relevanttiusperustein ja analysoitiin kvalitatiivisesti.

Twitter-aineiston demografinen data perustuu noin 9 700 julkiseen profiiliin ja niissä annettuihin tietoihin. Twitter-käyttäjien demografiset tiedot määrittääkseen automatiikka hyödyntää julkaisijan itse antamia tietoja, tekoälyä sekä muuta tietojen käsittelyteknologiaa.

B. Media-analyysi kilpailukykeskustelusta

(Meedius 2021, ks. myös Hämäläinen 2022)

Media-analyysin toteutti Sitran toimeksiantona Meedius International Oy.

Tutkimuskysymykset. Selvityksessä haettiin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Minkälaisiin tavoitteisiin kilpailukyyn kehittämällä pyritään?
- Minkä tekijöiden nähdään vaikuttavan kilpailukykyyn?
- Minkälaisia ongelmia ja haasteita kilpailukyvyssä nähdään?

- Miten kilpailukykytekijöiden mahdolliset tulevaisuuden muutokset on huomioitu keskustelussa?
- Miten lyhyt ja pitkä aikaväli painottuvat keskustelussa?
- Mitkä organisaatiot tai asiantuntijat erottuvat aktiivisina keskustelijoina?
- Eroavatko suomalainen ja kansainvälinen keskustelu toisistaan? Ja jos eroavat, niin miten?

Lähdeaineisto. Selvityksen aineisto koostui suomenkielisistä ja englanninkielisistä toimituksellisen verkkomedian artikkeleista sekä suomenkielisestä twitter-keskustelusta. Aineisto kerättiin ajanjaksolta 1.1.2020–31.5.2021.

Sekä suomenkieliseen että englanninkieliseen aineistoon tehtiin lähteiden vähimmäisrajaus, jonka tarkoituksena oli taata aineistolähteiden tyylillinen vertailtavuus sekä kansainvälisen aineiston suhteellinen globaali kattavuus.

Suomenkielisen aineiston osalta vähimmäislähteet olivat Yle, Helsingin Sanomat, Turun Sanomat, Maaseudun tulevaisuus, Aamulehti, Kauppalehti, Taloussanomat, Talouselämä sekä STT.

Kansainvälisen englanninkielisen aineiston vähimmäislähteet olivat BBC, Deutsche Welle, France24, New York Times, Washington Post, Chicago Tribune, Politico, The Guardian, The Independent, The Globe and Mail, Mainichi, Straits Times, Times of India, El País (en), Korea Herald, Sydney Morning Herald, South China Morning Post, China Daily, Xinhua, Aljazeera, WSJ, Financial Times, Nikkei Asian Review, Financial Post, Handelsblatt (en), Economist, Harvard Business Review, Reuters, apnews.com sekä afp.com.

Varsinaisen analyysin lähdelista oli tätä laajempi, sillä vähimmäislähteiden ulkopuolelta on myös otettu kilpailukykyä merkittäväällä tavalla käsitteleviä artikkeleita.

Aineiston suodatus ja rajaus. Selvityksen aineisto suodatettiin lähdeaineistosta käyttämällä hakusanoina kilpailukykyä, kilpailuetua ja suhteellista etua kuvaavia sanoja. Näin suo-

datettu raakadata käsitti yli 345 000 artikkelia tai sosiaalisen median viestiä. Näistä suomenkielisiä oli 8 500 ja englanninkielisiä 337 000.

Aineistoa rajattiin edelleen kilpailukyvyn eri ulottuvuuksia tarkastelevan kymmenen aihekategorian avulla. Kategoriat olivat: makrotalouden tekijät, tuotantopanokset, teknologia, organisointi, kotimarkkinat, kansainvälinen liiketoiminta, vastuullisuus, instituutiot sekä julkinen sektori (mikro- ja makrotaso). Kussakin kategoriassa käytettiin keskimäärin kymmentä erilaista hakusanaa. Näillä rajauksilla laadullinen aineisto koostui noin 7 300 artikkeleista, joista 2 300 oli suomenkielisiä ja 5 100 englanninkielisiä.

Aineiston analyysi. Lopuksi automatiikan avulla rajattu aineisto esikäsiteltiin manuaalisesti tunnistamalla ne artikkelit, jotka keskeisesti käsittelivät kilpailukykyä. Laadulliseen tutkimukseen päätyi lopulta noin 1 600 artikkelia, joista yli puolet oli suomenkielisiä artikkeleita. Analytytikot analysoivat tämän aineiston kvalitatiivisesti.

C. Selvitys reilun ja kestävän talouden aloitteista ja niiden vastaanotosta Suomessa

(Järvensivu ym. 2022)

Selvityksen toteutti Sitran toimeksiannosta BIOS-tutkimusyksikkö.

Tutkimuskysymykset

Selvityksessä tarkasteltiin reiluun ja kestäväan talouteen tähtäävien, tutkimuspohjaisen keskustelualoitteiden lähtökohtia ja eroja. Lisäksi tarkasteltiin, millaisen vastaanoton ne ovat Suomessa saaneet.

Selvityksessä pyrittiin vastaamaan erityisesti seuraaviin kysymyksiin: Mistä lähtökohdista ja kenen toimesta aloitteet on laadittu? Minkälaisiin viitekehyksiin ja talousmalleihin aloitteet perustuvat? Mitä aloitteet ratkaisevat ja millä keinoin? Millainen on aloitteiden suhde muun muassa kapitalismikritiikkiin, talouskasvuun, reiluuteen sekä tavoiteltujen muutosten kiireellisyyteen? Minkälaisia rajoitteita aloittei-

siin liittyy ja miten ne olisi mahdollista ylittää? Millaisen roolin aloitteet antavat valtiolle ja julkisen vallan interventioille? Miten aloitteet on vastaanotettu Suomessa?

Tarkastellut aloitteet. Tarkastellut keskustelualoitteet ovat: Donitsitalous, Ekohyvinvointivaltio, Ekologinen jälleenrakennus, Euroopan vihreän kehityksen ohjelma, Green New Deal for Europe, Hyvinvointitalous sekä Missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka.

Aloitteiden vertailu. Aloitteiden vertailu muodostaa pääosan selvityksestä. Aloitteita vertailtiin keskenään tutkimuskysymyksiin vastaamaan pyrkivän 16 eri ulottuvuuden osalta. Vertailu perustuu sekä aloiteteksteihin että erilaisiin kirjallisiin lähteisiin, kuten tutkimuskirjallisuuteen, suomalaista talouskeskustelua kuvaaviin teksteihin ja puheenvuoroihin sekä seitsemän suomalaisen talouskeskustelijan kanssa käytyyn taustakeskusteluun.

D. Talouskeskustelun tulevaisuus -työpajat

(Sitra, Helsingin yliopiston kestävyystieteen instituutti HELSUS ja Rethinking Economics Suomi -yhdistys)

Sitra järjesti maaliskuussa 2022 kaksi työpajaa talouden tulevaisuudesta kiinnostuneille korkeakouluopiskelijoille ja nuorille asiantuntijoille. Työpajat järjestettiin yhteistyössä Helsingin yliopiston kestävyystieteen instituutti HELSUSin sekä Rethinking Economics Suomi -yhdistyksen kanssa. Sitra vastasi työpajojen fasilitoinnista ja käytännön toteutuksesta, kun taas HELSUS ja Rethinking Economics Suomi vastasivat pääosin osallistujien kutsumisesta.

Työpajoihin osallistui yhteensä noin 60 henkilöä. HELSUSin kanssa yhteistyössä järjes-

tetty työpaja oli kohdistettu HELSUSin piirissä toimiville opiskelijoille ja jatko-opiskelijoille, jotka edustivat monipuolisesti erilaisia kestävyystieteeseen kytkeytyviä sekä luonnontieteellisiä, yhteiskuntatieteellisiä että taloustieteellisiä oppialoja. Työpaja toteutettiin Sitran toimitiloissa.

Rethinking Economics Suomi -yhdistyksen kanssa toteutetun työpajan kohderyhmänä eivät niinkään olleet yhdistyksen omat jäsenet, vaan talouden tulevaisuudesta kiinnostuneet opiskelijat ja nuoret asiantuntijat kaikissa Suomen yliopistoissa ja korkeakouluissa. Osallistujajoukko edusti laajasti erilaisia talouden tulevaisuuteen kytkeytyviä oppialoja. Työpaja oli kaksikielinen. Valtaosa osallistujista oli suomenkielisiä, mutta mukana oli myös muutama Suomessa asuva englanninkielinen osallistuja. Mahdollisimman monipuolisen alueellisen kattavuuden vuoksi työpaja toteutettiin etäyhteisissä.

Kummankin työpaja sisältö oli pääpiirteittäin samanlainen. Edellä kuvattujen selvitysten (A-C) tulosten esittelyjen pohjalta osallistujilta kysyttiin, mistä meidän pitäisi puhua nykyistä enemmän, kun puhumme talouden tulevaisuudesta. Osallistujat tunnistivat tärkeitä tulevaisuuskyymyksiä, asettivat niitä tärkeysjärjestykseen ja pohtivat lopuksi, kenen ääntä yhteiskunnallisessa keskustelussa olisi hyvä kuulla, kun näihin kysymyksiin etsitään vastauksia. Koska tavoitteena oli ideoida monipuolisia tulevaisuuskyymyksiä, eikä etsiä niihin vastauksia, osallistujilta ei edellytetty minkään erityisen tieteenalan, kuten esimerkiksi taloustieteiden osaamista.

Lisäksi työpajoissa keskusteltiin talouskeskusteluun osallistumisen haasteista ja mahdollisuuksista.

SITRA

SITRA TYÖPAPERI 11.5.2022

Sitran Työpaperit tarjoavat monialaista tietoa asioista, jotka vaikuttavat yhteiskunnan muutokseen. Työpaperit ovat osa Sitran tulevaisuustyötä, jota tehdään ennakkoinnin, tutkimuksen, hanketoiminnan ja kokeilujen sekä koulutuksen menetelmin.

ISBN 978-952-347-274-7 (PDF) www.sitra.fi

SITRA.FI

Itämerenkatu 11–13
PL 160
00181 Helsinki
Puhelin 0294 618 991

 @SitraFund